Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Л. П. Бойко, О. В. Меркулова, Р. О. Христіанінова

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до написання курсової роботи мовознавчого профілю для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 035 “Філологія” освітньо-професійної програми “Філологія (Українська мова та література)”

Затверджено
вченою радою ЗНУ
протокол № __ від __.11.2025

Запоріжжя
2025

УДК : 378.147.091.3:001.8:811.161.2(076.5)
Б 772

Бойко Л. П., Меркулова О. В., Христіанінова Р.О. Методичні рекомендації до написання курсової роботи мовознавчого профілю для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 035 “Філологія” освітньо-професійної програми “Філологія (Українська мова та література)”. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 96 с.

У виданні викладені поради щодо методики підготовки й написання курсових роботи з української мови на ОПП “Філологія (Українська мова та література)”. Окреслено основні етапи роботи – вибір теми першого самостійного наукового дослідження, обґрунтування актуальності, визначення об’єкта і предмета, формулювання мети й завдань, збір і систематизація фактичного матеріалу, опрацювання наукової літератури. Подано вимоги до оформлення цих робіт і зразки титульної сторінки, змісту, вступу й висновків, бібліографічного опису в списку джерел. Також докладно пояснено технічні особливості оформлення як основного тексту курсової роботи, так і списку використаної літератури.

Рецензент
І. Л. Мацегора, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов’янської філології ЗНУ

Відповідальна за випуск
Н. О. Зубець, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови ЗНУ

ЗМІСТ

Передмова 4
Загальні вимоги до курсової роботи 7
Вибір теми дослідження 9
Композиція курсової роботи 11
Обґрунтування актуальності роботи 14
Формулювання мети й завдань 17
Визначення об’єкта й предмета дослідження 22
Джерела дослідження 23
Опрацювання наукової літератури 24
Добір фактичного матеріалу 28
Аналіз мовного матеріалу 31
Методи дослідження 34
Наукова новизна дослідження 42
Формулювання висновків 43
Вимоги до технічного оформлення курсової роботи 47
Критерії оцінювання курсових робіт 57
Використана література 60
Рекомендована література 61
Додаток А Зразки курсової роботи 63
Додаток Б Приклади оформлення бібліографічного опису
в списку джерел до курсової роботи 90
Додаток В Сполучення клавіш (“гарячі клавіші”)
для полегшення роботи у MS Word 96

ПЕРЕДМОВА

Важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів-словесників є науково-дослідна робота. Вона, з одного боку, дає змогу студентові реалізувати на практиці знання та навички, набуті під час вивчення мовознавчих дисциплін, з іншого – зорієнтована на власний науковий пошук студента. До науково-дослідних робіт належать курсова робота. Відповідно до п. 3.5.1 Положення про організацію освітнього процесу в Запорізькому національному університеті, “Курсова робота (проєкт) – це індивідуальне науково-дослідне завдання, яке є творчим або репродуктивним виконання конкретних завдань щодо об’єктів практичної або наукової діяльності фахівця, що виконується здобувачем вищої освіти самостійно під керівництвом науково-педагогічного / педагогічного працівника на основі знань та умінь, набутих із конкретної та / або суміжних дисциплін. Курсові роботи, як правило, мають навчальнодослідницький характер і виконуються здебільшого з фахових навчальних дисциплін навчальних планів. Курсові роботи (проєкти) виконуються з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних здобувачами вищої освіти за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.” [10, с. 15].

Курсова робота є першою серйозною науковою розвідкою студента: її написання передбачене навчальним планом уже на другому курсі. Саме вона допомагає студентові систематизувати здобуті теоретичні знання з вивченого розділу чи курсу сучасної української літературної мови, історії української літературної мови, діалектології, стилістики, оволодіти первинними навичками проведення сучасних наукових досліджень. Уже на цьому етапі виявляється здатність студента самостійно осмислити проблему, уміння вести бібліографічний пошук, аналізувати мовний матеріал.

Мета цього видання – у науково-популярній формі ознайомити студентів із методикою підготовки й написання курсової роботи з проблем українського мовознавства. У ньому містяться поради щодо вибору теми, обґрунтування актуальності роботи, формулювання мети й завдань, структурування наукового дослідження, збирання й опису фактичного матеріалу, опрацювання наукової літератури.

У виданні подаються також вимоги щодо літературного й технічного оформлення курсової роботи.

У Додатках до пропонованих рекомендацій укладачі навели повнотекстовий варіант курсової роботи з метою чіткого зорієнтування студентів на те, як правильно і в плані змісту, і в плані оформлення виконувати власну наукову студію.

Відповідно до профілю освітньо-професійної програми “Філологія (Українська мова і література)” [Філологія ОНП… 2024, с. 6-9], студент має продемонструвати володіння низкою комптентностей.

Загальні компетентності

ЗК-3 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК-5 Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-6 Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7 Уміння виявляти, ставити і вирішувати проблеми.

ЗК-8 Здатність працювати в команді й автономно.

ЗК-10 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-11 Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК-12 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК-13 Здатність проведення досліджень на належному рівні.

Спеціальні компетентності

СК-2 Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.

СК-3 Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії української мови.

СК-7 Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації тексту українською мовою.

СК-8 Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

СК-10 Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз українськомовних текстів різних стилів і жанрів.

Програмні результати навчання, визначені стандартом вищої освіти:

ПРН 1 Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями

українською мовою усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної

міжкультурної комунікації.

ПРН 2 Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН 6 Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності.

ПРН 9 Характеризувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.

ПРН 10 Знати норми української літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

ПРН 11 Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів українською мовою.

ПРН 12 Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН 15 Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН 16 Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

ПРН 17 Збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати факти мови й мовлення й використовувати їх для розв’язання складних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання.

ПРН 19 Мати навички участі в наукових та/або прикладних дослідженнях у галузі філології.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ
ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота виконується для того, щоб у кінцевому підсумку в обраній галузі здобути нові знання. З самого початку наголошуємо: *здобути нові знання!* Тому застерігаємо від помилкового уявлення про курсову роботу як про твір компілятивний, зітканий з чужих думок, який ґрунтується на результатах досліджень інших мовознавців, викладених у відомих чи маловідомих працях. Безсперечно, будь-якому дослідникові, а тим більше молодому, важко здобути абсолютно нові знання, оскільки майже в кожній галузі науки працювало не одне покоління вчених, і кожне покоління щось додавало до знань, набутих попередниками. Тому лінгвісти, як правило, розширюють, доповнюють, уточнюють, конкретизують *відомі дані* або поширюють відомі результати на *нові системи й підсистеми* мови. Наприклад, відкриття в XIX ст. *фонеми* (= звукового типу мови) зумовило обґрунтування новими поколіннями мовознавців *морфеми, морфонеми, субморфеми, фраземи, синтаксеми* тощо.

Нагадаємо, що дослідження студента-другокурсника – це форма поглибленого навчання й наукової підготовки майбутнього учителя-словесника. У процесі виконання наукової роботи студент розширює знання шляхом поглибленого вивчення однієї з тем курсу сучасної української літературної мови, історії української літературної мови, української діалектології, стилістики сучасної української літературної мови, набуває навичок самостійного ведення наукової роботи.

До студентського наукового дослідження висувається низка вимог. Автор курсової роботи повинен виявити добру обізнаність із доступною літературою з проблеми, уміння її аналізувати, робити зіставлення й висновки. Робота має ґрунтуватися на самостійно дібраному мовному матеріалі, підкріпленому відомими науковими положеннями або по-новому інтерпретованому. Студент мусить навчитися чітко визначати мету й завдання роботи, відповідно до цього систематизувати й аналізувати матеріал, уміти узагальнювати результати пошуків, обґрунтовано формулювати висновки.

Виклад матеріалу повинен будуватися на засадах логічної послідовності й безперервності. Кожна наступна думка має витікати з попередньої, а остання – готувати майбутню. ***Неприпустимим є нанизування прикладів без їх аналізу.*** Просто навести перелік – це не наука. Треба те, що ви виявили, описати за встановленими критеріями, тобто проаналізувати.

Робота має бути написана грамотно, із дотриманням усіх норм наукового стилю української літературної мови, добре вичитана, бездоганно технічно оформлена.

Текст наукової роботи не повинен містити риторичних запитань, вигуків, розмовних конструкцій на зразок **“між іншим”**, **“принагідно зауважимо”, “хочеться додати до сказаного”** тощо. Не допускається виклад матеріалу від першої особи**: “Я спостерігав”, “Я вважаю”, “Мені здається”, “На мою думку”**. Ми ж пам’ятаємо один із основних маркерів наукового стилю:

науковець, навіть молодий – це завжди перша особа множини, тобто ***ми***. Необхідно також уникати переповідного стилю мовлення на кшталт: **“Серед аналізованих конструкцій антонімію не простежуємо, тому визначимо синонімічні зв’язки, що виникають між ними, та зупинимося на аналізі явищ омонімії морфем”**. Такий стиль викладу придатний до науково-навчальних ситуацій спілкування, проте у власне наукових текстах він не є бажаним.

Курсова робота студента не повинна містити загальновідомої банальної інформації. Бо це як мінімум нецікаво, а як максимум – просто заповнення сторінок літерами.

Підготовка курсової роботи передбачає такі найголовніші етапи:

✓ вибір теми;
✓ з’ясування об’єкта й предмета дослідження;
✓ визначення мети й завдань дослідження;
✓ бібліографічний пошук і вивчення літератури з проблеми;
✓ збирання мовного матеріалу, його систематизація;
✓ складання плану роботи;
✓ написання тексту;
✓ літературне й технічне оформлення роботи;
✓ захист роботи.

ВИБІР ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вибір теми дослідження – перший і дуже відповідальний крок у науковій роботі. В українській мові є достатньо вивчені ділянки, де молодому дослідникові з погляду сучасних теоретичних уявлень про мову важко знайти предмет і об'єкт для дослідження. Отже, дослідникам-початківцям необхідні знання про… **незнання,** тобто про те, що на сьогодні в науці про мову ще не зроблено, а потреба в цьому є. Зважте на те, що **знання про незнання** – це дуже цінні знання, їх людина здобуває, тривалий час працюючи в обраній галузі лінгвістичних досліджень. Не всі студенти, на жаль, мають такі знання, тому тематику курсових робіт готують викладачі кафедри. В окремих випадках студент може запропонувати власну тему. Це буває тоді, коли він уже в школі працював у певній ділянці українського мовознавства, готував дослідження на МАН і має "свою тему".

Може бути й таке, що вас цікавить якась мовознавча проблема і ви разом із викладачем формулюєте оптимальну тему для вашої першої наукової роботи. При цьому ніхто не скасовував критичного оцінювання рівня своїх знань та філологічних навичок, з'ясування кола найближчих інтересів.

У науковій роботі дуже важливо, щоб тема дослідження відповідала нахилам студента, подобалася йому, викликала інтерес. Вибір теми має бути вмотивованим. Для цього треба мати хоча б приблизні уявлення про неї. Зазвичай студенти намагаються взяти широку тему й бояться вузьких, бо на перший погляд їм здається, що тут немає про що писати. Це дуже часто не так! Навпаки, роботи на широкі теми, де нібито відразу зрозуміло, у якому ракурсі вести пошук, часто бувають поверховими, несамостійними. Натомість вузька тема опрацьовується глибше, детальніше.

Отже, перед вибором теми проконсультуйтеся з науковим керівником, окресліть можливі напрямки дослідження. Але за будь-яких умов слід обґрунтовувати напрямок дослідження, його джерельну базу.

І головне: **якщо тема цікава вам самим**,
то й розкривати ви будете її із задоволенням
як від пошукового процесу,
так і від отримуваного результату.

Прагніть обрати таку тему і так виконати роботу, щоб її могли використати інші мовознавці, щоб ваше дослідження, образно кажучи, слугувало цеглинкою в спільній побудові великої споруди знань про мову. При цій нагоді згадаємо невелику статтю відомого українського мовознавця С. П. Бевзенка "Словотвір українських прізвищ Чернігівщини в XVII ст.", написану ним у 1974 році. Цю розвідку часто цитують українські, польські, чеські лінгвісти, на його спостереження, аналіз, підрахунки покладаються, їх використовують у побудові

власних концепцій дослідники історії словотвірних систем українського іменника, прикметника, дослідники історії українських власних назв.

Науковцеві-початківцю, приміром, важко сказати щось нове про словотвірну систему сучасної української мови загалом. Однак процеси словотворення в окремих галузях науки, техніки, медицини, культури, спорту, тобто в певних тематичних групах лексики ще й дотепер залишаються малодослідженими; є вагома потреба вивчення словотвірних неологізмів у мовних системах окремих письменників, словотвірних тенденцій в усному мовленні різних верств і соціальних груп населення, діалектних явищ тощо. І результати цих студій справді можна використовувати в ширших, узагальнювальних працях. Але за тієї умови, коли ваше дослідження буде відоме науковій громадськості, тобто буде опублікованим.

Необхідно зважати й на те, що успішне виконання курсової роботи часто диктується можливостями університетської чи іншої доступної бібліотеки та інтернет-ресурсів.

Не забувайте, що курсова робота – це ваші перші кроки в науці, де ви ознайомлюєтеся з методикою і технікою наукової праці. Не все зразу вдається, тож не розчаруйтеся, якщо ґрунтовний аналіз вашої першої розвідки зазна́є критики, а порадійте цьому: не помиляється той, хто нічого не робить, а зауваження розкриють шляхи поліпшення вашої праці.

КОМПОЗИЦІЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Якість курсової роботи залежить не лише від вдалого добору необхідних матеріалів, а й від умілого використання їх, чіткої організації, систематичності й послідовності викладу, правильного оформлення наукового апарату. Тому важливим етапом у підготовці курсової роботи є складання її плану, продумування композиції.

У плані повинні відображатися основні структурні частини роботи, кожна з яких має свої цілі та зміст.

Незалежно від обраної теми, у практиці виконання курсової роботи склалися певні вимоги щодо наявності в ній обов'язкових елементів.

Після титульної сторінки розміщується **зміст** (див. Додаток А). Він відображає структуру роботи: *вступ, розділи основної частини, висновки, список використаних джерел, список використаної літератури (бібліографічний список).* За потреби подається *перелік умовних скорочень* (перед *вступом*), *список скорочень використаних джерел* (після *висновків* перед *бібліографією*), *додатки* (схеми, таблиці, графіки, словопокажчики, словники тощо).

У **Вступі** обґрунтовують актуальність обраної теми, формулюють мету й завдання роботи, визначають об'єкт і предмет дослідження, вказують на методи і прийоми дослідження, окреслюють новизну, практичне значення здобутих результатів, наводять дані про апробацію (якщо вони мають місце).

У вступі також вказують на джерела, звідки дібрані мовні факти. За потреби дається загальна характеристика цих джерел. Можна навіть частину вступу, де ви висвітлюватимете джерела вашої наукової розвідки, виокремити в абзац і виділити жирним накресленням відповідне ключове словосполучення, наприклад:

"**Джерельною базою** для нашої роботи послужили…"

Якщо в роботі не будуть розглядатися деякі аспекти обраної теми, про це також зазначається у вступі.

Обов'язковим елементом вступу має бути розкриття стану вивчення обраної теми (від 0,5 до 1сторінки). **Огляд наукової літератури** в українському й зарубіжному мовознавстві повинен засвідчити ґрунтовне ознайомлення студента з проблематикою дослідження, уміння критично осмислювати надбання попередників у цій царині, виокремлювати суттєве, визначати головне для подальших досліджень.

І лише після огляду наукової літератури формулюється актуальність обраної теми.

Основна частина наукової роботи складається з окремих розділів, підрозділів, між якими має бути тісний зв'язок.

Кожний розділ починають
із **нової** сторінки.
Підрозділи на нову сторінку
не переносяться.

У першому розділі, як правило, стисло розкривається історія питання, визначається понятттєвий апарат дослідження (*термінологія, якою оперуватиме дослідник*). Це своєрідний реферативний виклад наукових здобутків у тій чи тій галузі, проте він не зводиться лише до переказування думок учених, виконавець курсової роботи має зіставляти різні погляди, заперечувати чи стверджувати їх і **обов'зково окреслити коло нерозв'язаних питань**, розкрити теоретичні передумови вивчення проблеми. **Неприпустимим є анотування праць за темою роботи без викладу власної позиції дослідника.** Якщо автор курсової роботи не погоджується з позиціями попередників, то треба не тільки відхиляти їх, а й давати обґрунтовані докази неправильності підходів, і навпаки, якщо він поділяє думку когось із мовознавців, приєднується до неї, йому необхідно це також аргументувати.

***Ініціали вчених-дослідників у тексті роботи, як правило, ставляться перед прізвищем (С. П. Бевзенко**, а не Бевзенко С. П., як це прийнято в списку використаної літератури).*

Ініціальні скорочення мають бути уніфіковані
по всьому тексту роботи:
або скрізь ***С. Бевзенко***, або скрізь ***С. П. Бевзенко***.
Але це НЕ поширюється
на оформлення списку літератури.

Інші розділи присвячені описові фактичного матеріалу. Усі положення, висунуті в роботі, мусять бути добре аргументовані, тобто підкріплені достатньою кількістю мовних фактів із залученням переконливих думок інших авторів. У ***кінці кожного розділу формулюють короткі висновки,*** щоб вивільнити загальні висновки від зайвих подробиць.

У ***прикінцевій частині*** курсової роботи подаються ***стислі висновки***, які можуть бути сформульовані тезово. **Вони мають відображати найважливіші результати дослідження і відповідати поставленим завданням.**

Завершується текст роботи *бібліографічним описом* використаної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
необхідно розміщувати в **АЛФАВІТНОМУ ПОРЯДКУ**
прізвищ перших авторів або заголовків праць.
Кожне джерело нумерується арабськими цифрами.
Якщо використано дві та більше роботи одного автора,
то вони подаються в алфавітній або хронологічній
послідовності

Описи джерел у "Списку використаної літератури" повинні бути повними і точними з дотриманням вимог державного стандарту 2015 року.

Зразки бібліографічних описів наведені в *Додатку Б.*

Орієнтовна кількість використаних наукових праць - 15-20 і більше.

Ілюстративний матеріал можна подавати у вигляді додатків. Це можуть бути слóвники, словопокажчики, таблиці, схеми, графіки, діаграми.

Усі додатки повинні нумеруватися та мати назви, що відповідають їхньому змістові. Нумерація аркушів з додатками продовжує загальну нумерацію сторінок основного тексту роботи.

ОБСЯГ
курсової *роботи* має бути
в межах **20** сторінок комп'ютерного набору
БЕЗ УРАХУВАННЯ ДОДАТКІВ
І СПИСКУ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота починається з обґрунтування її ***актуальності.*** Спочатку коротко про те, що це таке – актуальність наукової розвідки (від реферата чи статті до курсової, кваліфікаційної роботи й навіть дисертації):

> **Атктуальність** роботи – це про те, **хто** з науковців і що саме **що зробив до вас** в обраній тематиці/проблематиці **й для чого це робите ви.**

А тепер докладніше.

Тут варто не випускати з поля зору кілька моментів. Найперше вашу роботу слід ув'язати із загальним ходом лінгвістичних досліджень. Мовознавці зазвичай тут говорять про те, що йде розбудова відповідної галузі мовознавства, а тому зазвичай використовують такі фрази, як: ***розгорнулася широка робота, набуває першочергового значення, помітно (значно) зріс (посилився, пожвавився) інтерес (увага), спостерігається пожвавлення інтересу, значну увагу приділяють, особливу увагу привертають, все ширше розвивається вчення, послідовно обстоюється ідея, характеризується посиленою увагою, однією з найважливіших проблем є*** тощо. Зрозуміла річ, про це ви зможете написати, коли опрацюєте відповідну фахову літературу.

Далі, як правило, йдеться про те, що назріли умови для виконання вашого дослідження, що ці умови підготовлені попереднім розвитком лінгвістичної думки. Тут коротко перераховують основні здобутки українського (а при потребі – й зарубіжного) мовознавства в обраній галузі, ***називаючи при цьому прізвища відомих лінгвістів в алфавітному або хронологічному порядку*** і вносячи їхні праці до списку літератури. Нерідко в цій частині дається коротка, але влучна характеристика окремих вагомих праць, які є значним здобутком лінгвістичної науки, відкрили перспективи розвитку певної галузі мовознавства.

Після цього із загальної проблематики тієї галузі мовознавства, про яку йде мова, виокремлюється ваша проблема і говориться про те, **що тут ще не зроблено**. Ця частина тексту, як правило, подається з нового абзаца й розпочинається словами **але, однак, проте, водночас** тощо, бо зміст цієї частини деякою мірою протиставляється сказаному вище – після певної кількості слів майже обов'язково йтиме заперечна частка (префікс) **не (не-)** (назвемо цю частину ***заперечною***): *до цього часу (поки що)* **не** *була (***не** *стала) предметом (спеціального, монографічного) дослідження (ще* **не** *досліджена),* **не***має спеціальних (узагальнювальних) праць, певне коло питань ще* **не** *(досі* **не** *було,* **не** *знайшло) належного висвітлення, залишається низка* **не***розв'язаних питань, досі* **не***має узагальнювальної праці,* **не***має єдиного погляду, ряд питань залишаються* **не***вивченими (***не***розробленими),* **не***достатній рівень опрацювання проблеми, характеризується* **не***однозначністю науково-лінгвістичної інтерпретації* і под.

Зважте, що протиставлення цієї частини тексту попередній може (але значно рідше) передаватися й без заперечної частки **не**: *(однак, проте, але) висвітлена фрагментарно; є однією з найменш досліджених; увагу вчених привертали лише окремі часткові питання; присвячені лише окремі статті; є лише принагідні зауваження; вимагає системного опису; ряд нових положень вимагає подальшого розвитку (уточнення, перевірки); вивчалися лише окремі питання; залишалися поза увагою; багато питань залишаються дискусійними; потребує глибокого й детального розгляду; назріла потреба виділити й описати; відкритою залишається проблема; залишається важливим об'єктом наукового вивчення; вимагає всебічного вивчення; на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти розгляду* тощо.

Утім ця частина тексту (назвемо її ***видільною***, бо тут виокремлюється проблематика вашого дослідження) може передувати ***заперечній*** частині або стояти після неї.

У багатьох роботах обґрунтування на цьому не завершується, після згаданих компонентів часто коротко інформують про важливість очікуваних результатів для розвитку науки: ***дослідження (вивчення) дасть змогу (відкриє можливості) виявити особливості (закономірності, провідні тенденції)…; розкрити й поглибити уявлення…; дасть ґрунт для узагальнень (вироблення послідовної теорії)…; допоможе розкрити сутність…; сприятиме розкриттю природи…; дозволить з'ясувати глибинні процеси…; дасть додатковий матеріал…; дозволить з достатньою достовірністю вивчити…; сприятиме збагаченню лінгвістичної теорії (лексикографічної практики)…; дасть змогу виявити*** тощо. Зверніть увагу на те, що опорні дієслова тут стоять, як правило, у майбутньому часі. Не слід захоплюватися детальною розповіддю про перспективи чи значення вашої роботи, не забувайте, що вам ще належить сформулювати її мету й завдання, вказати на теоретичне й практичне значення досягнутих результатів.

Ось, ***наприклад***, як обґрунтувала **актуальність** дослідження **"Мовні засоби вираження емоцій у поезії Г. Чубач"** студентка **В. Марчук:**

> Формування антропоцентричної парадигми призвело до активізації лінгвістичних досліджень, спрямованих у бік людини. Усе більший інтерес викликають не процеси, що відбуваються усередині мови, а процеси взаємозв'язку мови і мислення, мови й культури, мови та суспільства, мови й психології. Мова не може функціювати поза емоціями. Емоційне оцінювання дійсності відображається в семантиці мовних засобів, що використовуються для вербалізації цих процесів. Найчастіше цю функцію виконує емоційно забарвлена лексика. Емоційно забарвлена лексика вивчалася з погляду її складу та структури, джерел формування, особливостей функціювання, проте, порівняно з нейтральною лексикою, її лінгвістичний опис є ще неповним.
>
> Основу наукового вивчення вербалізації емоцій у мові та мовленні склали дослідження таких мовознавців, як Н. І. Бойко [2], А. І. Бондаренко [3], О. П. Журавльов [8], Н. А. Красавський [14], В. І. Шаховський [29], Х. Г. Шингаров [31] та ін. Досить плідно цей шар лексики досліджувався у зв'язку з комплексним

вивченням експресивних засобів української мови. Прикладом є праці В. А. Чабаненка [див. 27; 28], у яких експресивний потенціал лексичних одиниць проаналізовано на значному матеріалі і які є надійним підґрунтям для аналізу мовних засобів вербалізації емоцій. Емоційно забарвлена лексика досліджувалася також зі стилістичного (В. С. Ільїн [9], В. С. Калашник [10], В. П. Ковальов [11], Л. О. Пустовіт [17], Л. О. Ставицька [19], В. А. Чабаненко [28]), національно-культурного (В. І. Кононенко [12], А. К. Мойсієнко [16], С. Я. Єрмоленко [5] та інші), соціолінгвістичного (В. М. Русанівський [18], О. Г. Тодор, В. А. Чабаненко [27]), лексикологічного (Л. П. Жаркова [6], М. А. Жовтобрюх [7], О. О.Тараненко [25], Г. М. Сагач [20]) поглядів. Водночас мовні засоби, що відображають емоції в поетичному тексті, не набули широкого висвітлення. На матеріалі прозових творів засоби вираження емоцій досліджували такі мовознавці, як А. І. Бондаренко [3], С. В. Гладьо [4], І. Я. Кость [13], Н. Г. Майборода [15] та ін.

Актуальність дослідження мовних репрезентантів емоцій визначається загальною тенденцією сучасної лінгвістики до антропоцентричного підходу щодо вивчення художніх текстів та потребою проаналізувати вербалізатори емоцій у поезії Ганни Чубач.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ Й ЗАВДАНЬ

Після обґрунтування актуальності курсової роботи формулюють її мету й завдання. Молоді науковці часто не розрізняють цих речей. Аби запобігти можливим помилкам, спробуємо пояснити, що це таке.

Спочатку потренуємося з визначенням мети й кола завдань для її виконання на прикладі… фарбування паркана.

Ваша мета: пофарбувати паркан.

Ваші завдання:

1) з'ясувати, який паркан ви фарбуватимете (металевий, дерев'яний чи бетонний);

2) залежно від матеріалу паркана (метал, дерево чи бетон) та його властивостей, обрати відповідну фарбу й обґрунтувати це;

3) залежно від довжини паркана, розрахувати об'єм фарби;

4) за потреби – обґрунтувати, з якого боку необхіно починати малярську роботу над парканом;

5) залежно від способу фарбування (щітка, валик, розпилювач фарби), обрати відповідний інструментарій та обґрунтувати використання саме його (якщо це валик, то яка його довжина й матеріал; якщо це розпилювач, то якою є оптимальна величина розпилюваних часток фарби; якщо це щітка, то щетина якої довжини має бути і т.ін.);

6) обрати час фарбування (ранок, день, вечір);

7) залежно від складності процесу фарбування й за потреби – обґрунтувати необхідність помічника / помічників;

8) розрахувати час, за який паркан висохне й буде готовий до використання.

Тепер серйозно про серйозне.

Мета роботи – це ***сукупний*** кінцевий її результат, це те, чого ми хочемо досягти. Але мета досягається ***поетапним*** виконанням певних ***завдань***. Слід підкреслити, що завдання в процесі їх виконання можуть розширюватися, уточнюватися. У наукових творах кожна думка формулюється дуже скрупульозно, щоб вона звучала однозначно й точно.

У курсовій роботі є своя специфіка у формулюванні мети й завдань. Ключовими словами у формулюванні мети виступають або дієслова в неозначеній формі (***описати, здійснити, розкрити*** і т.ін.), або відповідні віддієслівні іменники (***опис, аналіз***).

Формулюючи ***мету роботи***, не варто вживати іменники "**дослідження...**", "**вивчення**...", тому що ці слова вказують не на саму мету, а на засіб її здійснення.

Оскільки мета – це поняття ширше, ніж завдання, тут часто вживаються означення ***комплексний, всебічний аналіз.*** Намагайтеся мету формулювати якомога компактніше, бажано, щоб у ній проглядалася головна думка наукової розвідки, а при визначенні завдань не доводилося іншими словами повторювати вже сказане – мету.

Наводимо ***приклад*** **вдалого** формулювання мети.

*Тема роботи, яку виконувала студентка, "**Збірні іменники в "Словарі української мови" за ред. Б. Д. Грінченка** ".*

Мета – семантико-словотвірний аналіз збірних іменників, зафіксованих у "Словарі української мови" за ред. Б. Д. Грінченка.

Помітили, як вдало одним іменником (***аналіз***) і прикметником-означенням **(*семантико-словотвірний***) "вкручена" ідея?!! Отже, мета націлює на опис лексико-словотвірнх типів збірних іменників.

А ось ***приклад*** **невдалого** формулювання мети:

встановити склад, структуру й особливості функціювання (далі йде найменування мовних одиниць) ***в*** (далі вказується період і джерела дослідження).

Авторові цієї розвідки при формулюванні завдань нічого не залишалося, як дещо ширше та трохи іншими словами повторити сказане: 1**.** ***Виявити склад*** (називаються досліджувані мовні одиниці) ***в*** (йде назва джерел) 2. ***Дати структурно-генетичну характеристику*** (називаються згадані мовні одиниці). 3. ***Проаналізувати функціювання*** (називаються ті ж мовні одиниці) ***з різних поглядів*** (називаються ці підходи). Нового, як бачимо, у завданнях, порівняно з метою, небагато.

Не радимо мету розбивати на пункти. Практика показує, що як тільки мета формулюється з чотирьох-п'яти пунктів, то в цього автора завдання обов'язково у видозміненому вигляді повторюють мету.

Варто формулювати мету так, щоб було видно напрямок роботи: якщо пишете ***описати***,
то не забувайте сказати ***як, з якого боку,***
якщо ***дати аналіз,*** то ***який*** тощо.

Завдання потрібно не лише правильно й чітко сформулювати, а й поставити їх у певному порядку, так, щоб перед читачем розгорталася програма дій науковця. Повторимо ще раз: **завдання – це покроковий шлях досягнення мети.**

Спостереження показують, що в лінгвістичних розвідках звичайно ставляться завдання, які можна поділити на чотири групи.

Перша група завдань може бути пов'язана з розглядом стану досліджуваної проблеми в теорії і практиці, виробленні теоретичних засад дослідження.

Друга група завдань спрямована на чіткіше окреслення предмета й об'єкта вивчення.

Завдання ***третьої групи*** (їх, як правило, кілька), мають у більшості випадків процесуальний характер – це безпосередній аналіз мовних одиниць.

Завдання ***четвертої групи*** – узагальнювального, підсумкового типу. Тепер розглянемо ці завдання детальніше.

Будь-яка наукова робота починається з вивчення наукової літератури з проблеми – це питання техніки роботи.

Тому не варто формулювати ***П Е Р Ш Е З А В Д А Н Н Я,*** як це інколи буває, так: ***вивчити й проаналізувати літературу з проблеми*** (називається проблема). Лінгвістична розвідка може починатися з аналізу різних теорій, на базі чого будується власне розуміння предмета дослідження, концепція роботи.

Цілком сприйнятливий вигляд мають завдання, що починаються словами ***розробити (обґрунтувати) (теоретичні) засади*** (вказується чого***), з'ясувати статус (лінгвальну природу)*** (певних мовних одиниць, категорій тощо), ***визначити поняття*** (називається об'єкт), ***визначити природу*** (називаються мовні одиниці, явища і т.ін.), ***обґрунтувати*** (принципи, підходи, методику тощо).

Наприклад, автор курсової роботи "**Засоби стилізації розмовності в романі Н. Гуменюк "Квіти на снігу"**, перше завдання закономірно (і дуже доречно!) сформулював так:

обґрунтувати теоретичні засади дослідження категорії розмовності,

а перший розділ назвав "Теоретичні засади дослідження категорії розмовності". Без виконання цього завдання неможливо вести подальше дослідження, а без відповідного розділу читач не зрозуміє наступного тексту наукової праці.

Автор курсової роботи "**Засоби вираження заперечення в поезії Д. Павличка**" першим завданням записав таке: з'ясувати лінгвальну природу категорії заперечення. Автор дисертації "Лінгвістика стислого тексту" **О. Панченко** закономірно й дуже логічно сформулювала перше завдання так:

визначити поняття стислого тексту й головних складників процесу його творення (суб'єкта, адресата, об'єкта).

Для науки часто буває дуже важливим виявлення кола тих мовних одиниць, явищ, які будуть досліджуватися.

Тому нерідко формулювання ***Д Р У Г О Г О З А В Д А Н Н Я*** може починатися словосполуками ***виявити склад*** *(моделі, мовні одиниці),* ***з'ясувати корпус*** *(інвентар),* ***визначити*** *(уточнити)* ***межі поширення, окреслити*** *сукупність* і т.ін. Виконання цього завдання, з одного боку, дасть змогу розширити уявлення про об'єкт і предмет дослідження, з іншого ж – у багатьох випадках, особливо там, де об'єкт дослідження виділяється вперше, визначення кількості тих одиниць мови, які мають вивчатися, – це вже вагомий результат роботи, що має самодостатнє значення. Проте не варто формулювати завдання

цього типу, як це часто можна спостерегти, так: ***зібрати, класифікувати матеріал.*** Це належить до сфери техніки виконання роботи: майже кожна лінгвістична праця починається зі збирання, систематизації й класифікації дібраного матеріалу.

На нашу думку, не є вдалим і таке формулювання завдання: ***увести в науковий обіг новий фактичний матеріал***. Кожна робота, яка ґрунтується на дослідженні самостійно зібраних мовних фактів, має ввести в науковий обіг новий фактичний матеріал. Але цей матеріал буде "введено в науковий обіг" лише тоді, коли робота буде добре виконана, викличе широкий інтерес мовознавців, коли її читатимуть.

Виконання ***завдань Т Р Е Т Ь О Ї Г Р У П И*** – це основа роботи, це безпосередній аналіз дібраних мовних фактів. Починається формулювання цих завдань словами ***з'ясувати*** *значення (походження, семантику, генезу, причини, шляхи появи, особливості, природу, роль, місце, специфіку, частотність, чинники тощо),* ***дослідити*** *(характер, характеристики, чинники, властивості, походження, зв'язки, потенціал, засоби, механізми, функції, співвідношення, одиниці, історію, структуру)****,*** ***виявити*** *(ознаки, причини, поширення, відношення, шляхи, засоби, специфіку, чинники, типи, співвідношення, структуру),* ***вивчити*** *(можливості, специфіку, функціювання, потенціал),* ***проаналізувати*** *(структуру, семантику, характер, залежність, особливості, реалізацію),* ***описати*** *(функціювання, спосіб),* ***визначити*** *(обсяг, типи, моделі, структуру, потенціал, функції, продуктивність, засоби, систему, групи, спільне і відмінне, характеристики)****,*** ***встановити*** *(взаємозв'язки, взаємодію, функції, ступінь продуктивності, мотиви, вплив, типи, ознаки, особливості, зв'язки, роль, критерії),* ***здійснити*** *(аналіз, опис)****,*** ***простежити*** *(функціювання, особливості, залежність, засоби, розвиток, глибину, еволюцію, співвідношення),* ***визначити*** *(динаміку, можливості, процеси, межі, специфіку, місце, роль, належність),* ***показати*** *(зв'язок),* ***описати*** *(особливості, групи, засоби, механізми, значення, конструкції),* ***зіставити*** *(форми),* ***розкрити*** *(характер, статус, функції, особливості, зміст, вплив),* ***розглянути*** *(взаємодію, засоби),* ***схарактеризувати*** *(особливості, засоби****,*** *типи, специфіку),* ***уточнити*** *(хронологію, межі, етимологію),* ***висвітлити*** *(взаємодію)* тощо. Уважний читач уже побачив, що додатки при поданих дієсловах часто повторюються. А це тому, що згадані дієслова нерідко виступають синонімами в цих частинах тексту наукової праці, і вибір потрібного дієслова супроводжується кропітким аналізом його семантичних відтінків. Звичайно, у конкретному дослідженні подані словосполучення "обростають" додатками чи означеннями, які увиразнюють, конкретизують поставлені завдання: ***простежити особливості творення (чогось); дослідити історію формування (якоїсь категорії); визначити ступінь продуктивності суфіксів; визначити провідні засоби і способи номінації; встановити лексико-семантичні зв'язки (між чимось); окреслити місце внутрішньої форми слова в структурі лексичного значення слова*** тощо.

Завдання ***Ч Е Т В Е Р Т О Ї Г Р У П И*** не обов'язково ставити наприкінці, хоч у більшості випадків їм там стояти "спідручніше": вони базуються на виконанні попередніх завдань. Послухаймо, як вагомо звучать їх

основні компоненти: ***визначити (окреслити) місце й роль, виявити (встановити) тенденції розвитку, з'ясувати закономірності творення, розробити практичні рекомендації.***

Звичайно, у курсовій не завжди будуть завдання четвертої групи, але завдання третьої групи необхідно виконувати, бо без цього не відбудеться наукова робота.

Принагідно зауважимо, що
завдання науковці ВИКОНУЮТЬ,
а не розв'язують чи вирішують,
як це помилково інколи пишуть.

А тепер наведемо приклади, на наш погляд, **вдалого** формулювання мети й завдань дослідження.

Тема роботи: "Засоби вираження суб'єктивної модальності в романі С. Талан «Розколоте небо»".

Мета – комплексний аналіз засобів вираження суб'єктивної модальності в романі С. Талан "Розколоте небо".

Завдання: 1. Обґрунтувати теоретичні засади дослідження категорії модальності.

2. Виявити корпус одиниць, які є виразниками суб'єктивної модальності в романі С. Талан "Розколоте небо".

3. Проаналізувати морфологічні засоби вираження суб'єктивно-модальних значень у розгляданому романі.

4. Визначити стилістичні можливості синтаксичних фразеологізмів у реалізації суб'єктивно-модальних значень у романі.

5. З'ясувати роль синтаксичних засобів вираження суб'єктивно-модальних значень у досліджуваному романі.

І наостанок варто наголосити: наукове дослідження – це творча, але досить копітка праця; до формулювання окремих положень, а тим більше тих положень, що визначають характер, напрямок роботи, ви будете повертатися не раз, мета й завдання обов'язково зазна́ють певних змін, уточнень, деталізації тощо як на етапах підготовки матеріалів, так і під час виконання роботи, її остаточного редагування.

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА Й ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо в роботі добре сформульовано мету й завдання, то визначення об'єкта й предмета дослідження, як правило, не викликає труднощів. Проте нерідко буває, що поставленої мети можна досягти, обстеживши схожі, однорідні, але різні мовні одиниці. Тож визначення об'єкта й предмета роботи певною мірою конкретизує її мету й завдання.

Наприклад, дослідниця історії деривaційної системи якісних прикметників української мови **Л. Береговенко**, визначаючи об'єкт дослідження, вказала на те, що основну увагу в роботі вона звернула на прикметники, утворені суфіксальним способом, а в ролі додаткового матеріалу спорадично залучила до аналізу префіксально-суфіксальні деривати та структури, утворені способом основоскладання в поєднанні з суфіксацією. Тут же вона обумовила, що прикметники зі зменшеним, зменшено-пестливим, згрубілим, збільшеним значенням у роботі не розглядаються [див. докладніше: Береговенко 1994, с. 2].

Дослідник засобів стилізації розмовності в романі Н. Гуменюк "Квіти на снігу" у вступній частині курсової роботи зазначив, що

об'єктом дослідження є засоби стилізації розмовності в романі Н. Гуменюк "Квіти на снігу".

Об'єкт **і** ***предмет*** дослідження співвідносяться між собою як поняття родове і видове відповідно.
Тому, коли виникає потреба уточнити об'єкт дослідження, визначають ще і його предмет.

Предметом дослідження визначено

лексичні, словотвірні та фразеологічні одиниці, що виступають засобами стилізації розмовності в мові роману Н. Гуменюк "Квіти на снігу".

В **об'єкті** виокремлюється та його частина, яка і є предметом дослідження.
Саме предмет дослідження визначає тему наукової роботи, і тому на нього спрямована основна увага дослідника.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступній частині прийнято вказувати на джерела, звідки дібрано матеріал для аналізу. Звичайно тут пишуть, що ***джерелами* (*джерельною базою, основою*)** дослідження послужила укладена автором ***картотека*** (чи просто ***матеріал***), дібраний з певного кола текстів (указати, яких саме) або власні записи мовлення носіїв певних територіальних чи соціальних і т. ін. діалектів (теж зазначається, яких).

> ***Наприклад***, дослідниця відприкметникових словотвірних ланцюжків **Л. Коржик** у вступній частині написала, що "матеріалом дослідження послужила спеціальна картотека словотвірних ланцюжків непохідних прикметників, укладена на основі матеріалів одинадцятитомного тлумачного Словника української мови, шеститомного Українсько-російського словника, а також на основі художніх творів українських письменників та публіцистики" [Коржик 1999, с. 3].

Часто тут подаються дані про те, яким методом і яку кількість досліджуваних мовних одиниць виявлено в текстах (говорах і т.ін.) чи яку кількість текстів (говорів, населених пунктів) обстежено. Згадана інформація допомагає з'ясувати, з одного боку, те, наскільки досліджуване явище є вагомим у мовній системі, а з іншого – наскільки репрезентативний зібраний матеріал для того, щоб висновки були вірогідними.

> ***Наприклад***, дослідниця весільної лексики східнослобожанських говірок **І. Магрицька** так окреслила матеріальну базу дисертаційної розвідки: "джерелами дослідження послужили діалектні матеріали, зібрані в 1993-1997 рр. польовим методом у 102 населених пунктах Луганської області за спеціально укладеною програмою з 300 питань, тексти-описи весілля, зафіксовані на магнітофонну плівку, давні записи слобожанського весілля (Г. Калиновського, П. Чубинського, А. Іванової, П. Марусова, Б. Грінченка), лексикографічні та лінгвогеографічні джерела" [Магрицька 2000, с. 2].

За потреби може подаватися коротка характеристика обстежених пам'яток.

> ***Наприклад***, дослідниця староукраїнського правопису XIV-XVII ст. **Л. Гнатенко** в цій частині вступу написала, що були опрацьовані оригінальні, факсимільні тексти або фотокопії, оскільки такий матеріал найбільш надійний у графіко-орфографічному відношенні. Тут же авторка зазначила, що список опрацьованих джерел налічує 120 позицій, прослідковано правопис близько 40 тисяч словоформ [Гнатенко 1997, с. 2].

Отже, джерельною базою для курсової роботи можуть слугувати друковані та рукописні тексти різних стилів (художнього, публіцистичного, наукового, конфесійного тощо), історичні пам'ятки, лексикографічні праці, діалектні записи, усне мовлення та ін.

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Після того, як ви обрали тему роботи, приступайте до опрацювання фахової літератури з проблеми. Але читати наукову літературу треба цілеспрямовано, тому ми й розповіли вам спочатку про те, як визначати мету й завдання роботи. Опрацювання наукової літератури допоможе з'ясувати стан дослідження обраної теми в українському мовознавстві, а цим самим убереже вас від повторення давно відомих істин.

Зрозуміло, найнеобхідніші праці вам порекомендує викладач, але треба й самому набувати вмінь визначати коло опублікованих розвідок із вашої або дотичної теми, які допоможуть у роботі.

Початковим етапом у пошуку й опрацюванні наукової літератури з досліджуваної теми повинна стати робота **з довідково-бібліографічними джерелами**. Сподіваємося на те, що ви вже вмієте користуватися алфавітними, систематичними й предметними та електронними каталогами університетської бібліотеки. Якщо ж у вас виникнуть труднощі, скористайтеся послугами чергового бібліотекаря.

Але перед тим, як "пірнути" в каталоги, радимо звернутися до **вишівських підручників і посібників з сучасної української літературної мови**, а в разі необхідності – й підручників з допоміжних лінгвістичних дисциплін: **загального мовознавства, української діалектології, історії української мови, стилістики української мови**. Багато цінного матеріалу дадуть вишівські посібники з інших слов'янських мов. Зважте на те, що в багатьох підручниках, посібниках **є зноски, примітки, пояснення до тексту,** де автори покликаються на інші публікації, що можуть вас зацікавити. А в багатьох підручниках **до кожного розділу** (чи в кінці книги) подається **рекомендована література**, яка є важливим джерелом наукової інформації.

Покликання на інших авторів ширше використовуються в спеціальних наукових книгах і статтях, це так звана **пристатейна та прикнижкова бібліографія**. Наприклад, майже кожна стаття в науковому виданні супроводжується списком покликань, який може налічувати кілька десятків позицій. Прикнижкова бібліографія значно більша, зокрема, у монографії Є. Карпіловської "Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація" (Київ, 1999) вона складається з 225 назв.

Загальне уявлення про ту чи ту проблему можна отримати, опрацювавши відповідні статті **енциклопедії** (Українська мова: Енциклопедія [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. Бажана, 2004, 2007.) та **словників лінгвістисних термінів**.

Найсвіжішу інформацію про нові дослідження з різних розділів мовознавчої науки ви одержите, коли погортаєте **останні номери науково-теоретичних журналів** "Мовознавство", "Українська мова" (вид. з 2001 р.) та ін. Мовознавчі розвідки друкують всеукраїнські наукові збірники "Українське мовознавство", "Проблеми слов'янознавства", "Культура слова" та вісники, які

видають навчальні заклади України. Не забувайте, що згадані видання друкують рецензії на найбільш вагомі видання в нашій країні і за кордоном. Звичайна річ, ми не маємо оминати збірників конференцій та фахових видань із мовознавства.

Не забуваймо, що в укладанні бібліографії дослідження нині посутню допомогу надає **Інтернет**. До того ж, у всесвітній мережі можна самотужки знайти й скопіювати на електронні носії інформації потрібні для роботи статті, книги, які торкаються проблематики вашого дослідження, словозбірки та інші праці, які можуть слугувати джерелами дослідження. Дуже корисним також є національний репозитарій академічних текстів – НРАТ (https://nrat.ukrintei.ua/ua/), де ви можете за пошуковим запитом віднаходити дисертації на здобуття наукових ступенів, починаючи від 2000 року.

АЛЕ! Треба дуже ретельно підходити до роботи з інтернет-джерелами.

Ви неодмінно маєте перевірити, чи надійним воно є, а також те, яка література використана в обраному для копіювання тексті.

НАПОЛЕГЛИВО НЕ РАДИМО
користуватися викладеними в Інтернет студентськими рефератами.
Надійність і витягнутий з усесвітньої павутини студентський реферат – взаємовиключні.

І тільки після того, як ви начитаєтеся розумної літератури, окресліть для себе коло тих праць, які за напрямом дотичні до вашої наукової студії, ви можете укладати перелік книг, журналів і т. д., які треба опрацювати більш докладно.

Без сумніву, цей список у процесі роботи буде розширюватися.

Тепер можна приступити до опрацювання літератури. Треба сказати, що в кожного науковця тут є свої секрети. Сподіваємося, що згодом і у вас виробиться свій стиль роботи. А поки що можете скористатися нашими порадами в роботі з літературою.

Стислий алгоритм дій:

збираємо виписки > групуємо їх за змістом

З дібраних статей, брошур, книг робляться виписки, які стосуються теми роботи. Часто ці виписки потім використовуються в роботі у формі цитат. Тому слід звернути пильну увагу на таке:

Виписка повинна відповідати оригіналу й неодмінно (!!!) мати покликання на джерело виписаного тексту – повну назву праці, її автора, сторінку.
P.S.: Інакше згодом ви дуже довго шукатимете локацію тієї чи тієї цитати.

Підкреслимо, що матеріалу, як правило, збирають значно більше, ніж буде використано в роботі: у подальшому багато чого несуттєвого відсіється, а те, що, на перший погляд, здавалося несуттєвим, може визначити напрямок, характер роботи. Іще одна користь зі, здавалося б, надміру зібраного фактажу або матеріалу: в майбутньому, набувши наукового досвіду, ви можете повернутися

до того, що не увійшло до вашої курсової, й поглянути на дібраний матеріал уже по-іншому і спробувати використати його у власному новому дослідженні.

Виписки краще групувати за змістом. Після цього на кожній сторінці бажано виділити кольором головну думку й на основі цього відповідним чином згрупувати виписане.

Після здійсненої систематизації виписаного ви помітите, що **одні й ті ж речі можуть по-різному кваліфікувати різні мовознавці, ілюструватися зовсім інакшим мовним матеріалом**. Ось де простір і для вашої творчості! З'являються власні думки, гіпотези, висновки. Хоча на початках своєї наукової діяльності скажемо, що молоді дослідники в **теоретичних питаннях** звичайно пристають до думок інших учених. Але й тут вони користуються методикою наукового опрацювання літератури: матеріал глибоко осмислюється, у ньому визначається головне й другорядне, основні положення, що відповідають темі роботи, належним чином узагальнюються, унаслідок чого думки з певної проблеми, які були викладені в кількох працях інших учених або занадто широко, або лише принагідно, у роботі другокурсника можуть зазвучати об'ємніше, повніше, а головне – цілеспрямованіше.

Почергове переказування думок різних учених та ще їхні оцінки на кшталт "***дотримуємося думки І. Вихованця" [2, с. 34],*** "***дотримуємося точки зору, висловленої І. Коваликом" [15, с. 35], "дотримуємося визначення форманта, сформульованого Н. Клименко та І. Улухановим" [Там само], "Підтримуємо висловлену науковцями думку" [20, с. 37] та ін.*** загалом не прикрашають текст.

Кумедними й такими, що не відповідають науковому стилю, є емоційні лексеми на кшталт "неперевершений науковець", "дуже ґрунтовні праці вченого". Такі або інші оцінки можуть давати науковим творам автори, які вже мають у науці власне ім'я й високий рівень наукових праць, – словом, те, чого не може бути в студента-другокурсника, котрий уперше взявся за серйозну наукову роботу.

Так само недоречним є докладний переказ того, як ту чи ту наукову працю того чи того автора оцінюють інші науковці. Бо таке переказування нічого, окрім забивання літерами сторінок із тим, аби дотягнути курсову роботу до мінімально необхіного обсягу, не дає.

Треба навчитися узагальнювати ці думки, сміливо вплітати їх у тканину власних розмірковувань і в такий спосіб висловлювати своє ставлення до них.

Вивчення будь-якого питання слід починати за працями більш широкого характеру, найкраще за вишівськими посібниками та підручниками, де зазвичай подаються відомості, які є загальноприйнятими в науці про мову. У дослідника має сформуватися певний **каркас знань**, на який він "нанизуватиме" знання, здобуті зі спеціальних, більш вузьких досліджень. **При читанні підручників, монографій і статей слід дотримуватися правила – не пропускати жодного незрозумілого слова**. Для з'ясування незрозумілих слів і термінів треба звертатися до тлумачних, енциклопедичних словників,

спеціальних довідників, а найперше – до словників лінгвістичних термінів. Довідникові видання також дуже корисні при формуванні каркаса знань із досліджуваної проблеми.

Досвідчені мовознавці часто радять по ходу читання літератури давати оцінку прочитаному, а оскільки власні думки забуваються так же швидко, як і чужі, то необхідно записувати їх. Це розвиває науковий стиль мовлення, а окремі ваші спостереження, твердження надалі можуть цілими блоками лягти в текст майбутньої праці. Але тут є небезпека сплутати власні слова з чужими. Тому слід виробляти в собі звичку **дослівно відтворюваний текст брати в лапки й обов'язково зазначати в дужках сторінку оригіналу.**

Цитувати інших мовознавців ви будете не тільки в теоретичному розділі вашої роботи, а й у процесі аналізу конкретного мовного матеріалу. Так ви не лише виявите свою лінгвістичну ерудицію, а й убережете себе від можливих помилок.

Як уже згадувалося, одним із результатів опрацювання наукової літератури може бути підготовка **теоретичного** розділу роботи: на це часто націлює перше завдання роботи. У цьому розділі бажано подати тему вашої роботи як лінгвістичну проблему: загальна схема теоретичного розділу на початку трохи нагадує ту частину вступу, де ви обґрунтовували актуальність роботи. Але тут думки викладаються в розгорненому вигляді, широко аргументуються. Часом виникає потреба показати спершу розвиток лінгвістичної думки (вітчизняної й зарубіжної) в обраному напрямку дослідження, а вже потім окреслювати коло нез'ясованих питань, шляхи й методику їх розв'язання. Окреслення теоретичних засад дослідження супроводжується уточненням предмета й об'єкта дослідження.

У теоретичному розділі обґрунтовується ідея вашої роботи, тому не радимо його називати, як це інколи буває, "**безіменно**", на кшталт "**Теоретичні основи дослідження**" або ще гірше – "**Огляд літератури з проблеми**".

Наводимо ***приклади***, на нашу думку, **<u>вдалого</u>** формулювання назви теоретичної частини досліджень.

Тема роботи: "Вербалізація концепту "зовнішність людини" в художньому мовленні XX – початку XXI ст.". Назва теоретичного розділу "Теоретичні засади вивчення концепту "зовнішність людини" (Автор Т. Ліщук)

Тема роботи: "Функціонально-семантичні особливості ключових слів художнього тексту". Назва теоретичного розділу: "Ключові слова в системі досліджень художнього тексту" (Автор В. Титикало).

Тема роботи: "Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі". Назва теоретичного розділу: "Оцінка як аксіологічна, логіко-психологічна й лінгвістична категорія" (Автор Л. Дейна).

Кількість опрацьованих джерел не обмежена для курсових робіт. Це залежить від теми, завдань і предмета дослідження.

ДОБІР ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Залежно від мети й завдань дослідження визначається коло джерел, звідки добиратимуться мовні факти для аналізу. Такими джерелами, як уже зазначалося, виступають усне мовлення та тексти творів різних стилів і жанрів.

Усне мовлення носіїв української мови цікавить дослідника, коли об'єктом дослідження виступають територіальні говори, мовлення окремих вікових, соціальних груп людей (дітей дошкільного віку, учнів середніх шкіл, студентів, науково-технічної інтелігенції, працівників певної галузі і т.ін.). Зрозуміла річ, виникає потреба зробити записи мовлення цих груп людей. Зазвичай ці записи спочатку робляться на диктофон, а потім "розшифровуються": після неодноразових прослуховувань виконується їх запис на папері.

До цих записів висувається ряд вимог, зокрема ***найголовніша вимога*** **паспортизації матеріалу**. Паспорт матеріалу включає в себе фіксацію точного місця його запису, характеристику інформанта (інформантів), тобто людини (кола людей), від яких почуто записаний матеріал. Характеризуючи інформанта, вказують, як правило, на його вік, освіту, соціальне становище. Це робиться з тією метою, щоб можна було аналіз дібраного мовного матеріалу здійснювати з оглядом на те, наскільки природне мовлення інформанта зазнало впливу літературної мови, професійного середовища тощо.

Переважна більшість мовних фактів добирається з письмових джерел (друкованих чи рукописних текстів). Дібрати мовні факти означає зробити необхідні виписки, тобто виписки тих фрагментів тексту, де фіксуються досліджувані явища, їх особливості. **Ці виписки найкраще робити на невеликих аркушах, бажано однакового розміру: їх потім зручніше буде класифікувати.**

Мовознавці виробили певні ***ВИМОГИ ДО ПІДБОРУ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ,*** дотримання яких не тільки полегшить обробку мовних фактів, а й допоможе уникнути фактичних помилок у роботі. Назвемо **найголовніші**:

1. Кожний мовний факт у певному контексті виписується на окрему картку. Це спрощує процес систематизації матеріалу.

2. Ілюстративний текст має найбільш повно відображати семантику, функції, особливості вживання, будову і т. ін. мовного явища, що досліджується.

3. Кожна виписка паспортизується. Паспорт включає в себе такі дані: назва тексту, місце його написання, під яким роком датується, сторінка за виданням (якщо цей текст опубліковано).

4. У всіх сумнівних випадках приймається позитивне рішення: виписуються мовні факти, належність яких до досліджуваних мовних явищ викликає певні вагання; розширюється контекст із метою кращого усвідомлення особливостей аналізованих фактів тощо.

На практиці звичайно записують паспорт джерела, використовуючи умовні скорочення. Наприклад, якщо ви добирали, скажімо, прислівники з одинадцятитомного словника української мови, то скорочений запис паспорта прислівника ***щоліта*** (паспорт прийнято подавати поряд у дужках) може мати

такий вигляд: (СУМ XI 604), де складноскорочене слово СУМ утворене з початкових букв повної назви **Словник української мови**, римська цифра означає том, арабська – сторінку.

Перед тим, як карткувати матеріал, ви маєте прийняти єдиний варіант скорочення тих джерел, із яких виписуєте потрібні мовні факти

Якщо ваше дослідження передбачає аналіз джерел двох та більше періодів розвитку української мови, то перед скороченням назви джерела ви можете проставити рік видання того чи того словника або джерела, ***наприклад***:

> ***забочень*** (1840 Б-Н 142) ‘задній сот у вулику, завжди наповнений медом’, ***обочень*** (1923 СГТ 145) ‘бокова стіна’, ***припутень*** (Гр III 435) ‘подорожник’; ***прикорень*** (СУМ-11 VII 644) ‘частина стовбура або стебла трав’янистої рослини біля кореня’

У цих скороченнях 1840 – рік створення Словника української мови П. Білецького-Носенка, 1923 – Словника геологічної термінології П. А. Тутковського. Як бачите, немає року створення біля скорочень Гр та СУМ-11: ці словники є найпоширенішими, поряд з Етимологічним словником української мови в 7 томах (ЕСУМ), і тому рік створення біля них можна не ставити.

Якщо таких джерел кілька, то перелік їх умовних скорочень уміщують перед списком літератури під назвою “Перелік умовних скорочень використаних джерел”. Ліворуч пишеться умовне скорочення, праворуч – повна назва джерела. ***Наприклад***:

> **СУМ-11** Словник української мови: в 11-ти томах. Київ : Наук. думка, 1970-1980.
>
> **Гр** Словарь української мови. Зібр. ред. журн. “Киев. старина”. Упорядкував з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Т.1-4. Київ, 1907-1909.

Якщо ж ви працюєте лише **з одним джерелом фактичного матеріалу** (художній твір чи словник), то його **необхідно подавати в загальному списку літератури** й покликатися на нього, зазначаючи його порядковий номер у списку та сторінку, звідки взятий той чи той мовний факт.

Часто буває, що студенти досліджують мову творів окремих письменників за кількома виданнями, збірками. Назва кожного такого видання мусить мати своє умовне скорочення, що відображається в паспорті, або ж такі видання треба подавати в загальному списку літератури й відповідно покликатися на них. **Якщо видання багатотомне, то у списку літератури його зазначають під одним номером**, але зазначають кожний том і загальну кількість сторінок у

ньому, а в тексті, де наводиться приклад, фіксують порядковий номер згідно зі списком літератури, том і сторінку.

Читач при потребі
за поданим у роботі паспортом має
знайти поданий вами ілюстративний
матеріал!

Наприклад, вам треба виписати речення з однорідними членами з роману Наталки Доляк “Чорна дошка”. Ваша картка матиме такий вигляд:

Із русявої голови тієї жінки ***сповзла*** *квітчаста хустина,* ***впала*** *на плечі й* ***тримає*** *на прив’язі косу* [8, с. 11],

де 8 – порядковий номер джерела у списку літератури,
11 – номер сторінки, на якій зафіксоване це речення.

Саму ілюстративну лексему, фразему, синтаксему виділяєте жирним накресленням (якщо набираєте картку одразу на комп’ютері), або підкреслюєте (якщо пишете картку від руки).

У процесі карткування мовного матеріалу у вас можуть виникнути певні міркування щодо особливостей конкретного факту, ці міркування теж бажано записати на картці у визначеному вами місці. Вони знадобляться при безпосередньому написанні тексту роботи.

Якщо текст, який ви обстежуєте, невеликий за обсягом, то його варто дослідити шляхом суцільної вибірки мовних явищ, які вас цікавлять. Якщо ж тексти великі за обсягом або їх кілька, то застосовують вибірковий метод. Однак тут треба добре зорієнтуватися й обстежити ті частини тексту (текстів), які дають найбільш повне уявлення про предмет дослідження.

Збирання мовних фактів для дослідження розпочинається після ґрунтовного опрацювання літератури з проблеми.
Для того, щоб збирати, треба знати, що збирати.
А, окрім того, цей процес творчий, він потребує не лише фахової підготовки, а й вдумливості, кмітливості.

У збиранні мовного матеріалу треба вчасно зупинитися і перейти до його опису, тобто створення основної частини тексту курсової роботи. Хоча процеси написання тексту і продовження збирання матеріалу можуть іти паралельно. Відшукавши новий цікавий матеріал, автор може вносити в текст доповнення, виправляти написане, удосконалювати концептуальне розв’язання проблеми.

АНАЛІЗ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналізові дібраних мовних фактів передує їх систематизація на основі опрацьованої наукової літератури. Систематизація матеріалу, з одного боку, супроводжується відмежуванням об'єкта дослідження від інших, схожих на нього явищ, а з іншого – структуруванням об'єкта дослідження, визначенням порядку розгляду матеріалу.

Запам'ятайте: наукове дослідження не будується на голому місці. **Своєю структурою, схемою, підходами до аналізу матеріалу воно спирається на наукові праці попередників**.

Наприклад, досліджуючи процеси словотворення, скажімо, в електротехнічній термінології, ви, без сумніву, спиратиметеся на узагальнювальні праці з української дериватології та ряд конкретних досліджень у галузі словотворення різних терміносистем української мови. Окремі підходи, схеми аналізу вам не сподобаються, а деякі викличуть зацікавленість, і ви спробуєте створити щось подібне. Звісно, не варто сліпо наслідувати якусь конкретну працю. Орієнтуючись на власні наукові уподобання, творчо синтезуючи та й, можливо, ревізуючи підходи попередників, слід виробити свою структуру роботи, схему аналізу дібраного матеріалу, виходячи з мети й завдання роботи.

Наприклад, аналіз похідних іменників не можна розпочати без поділу на групи за способами творення. Кожний спосіб творення має свої різновиди. Зокрема, до морфологічного способу творення слів входить префіксальне, суфіксальне, суфіксально-префіксальне словотворення, складання (включаючи й абревіацію). Суфіксальні похідні належать до найменувань чоловічого (*учитель, будильник*), жіночого (*битва, далечінь*), середнього роду (*селище, віконце*) та іменників, що вживаються лише в множині (*радощі, солодощі*). Похідні іменники можна класифікувати також за типом твірних основ, за загальними й частковими словотвірними значеннями тощо.

Обраний вами підхід до систематизації матеріалу значною мірою зумовить як схему аналізу окремих мовних явищ (чи їх груп), так і структуру роботи загалом. Не забувайте, що в загальних рисах **класифікація матеріалу диктується поставленими в роботі завданнями.**

Звісно, готових рецептів аналізу дібраних мовних фактів ніхто не дасть. Однак варто пам'ятати, що напрямок, характер дослідження можуть підказати не лише студії з українського мовознавства, а й праці, де аналізуються схожі явища в споріднених мовах чи інших мовних підсистемах рідної мови: інших територіальних чи соціальних діалектах, творах інших письменників тощо. Інколи корисно принципи аналізу одних мовних явищ поширювати на інші одиниці мовної системи. Це звичайно вимагає прогнозування хоча б в найзагальніших рисах результатів дослідження, пристосовування прийомів аналізу до нових даних.

Конкретний аналіз дібраних мовних фактів може наразитися на перепону: не все з того, що ви дібрали, укладається в заготовлені схеми. Це явище закономірне, особливо коли ви спиралися при виробленні підходів до лінгвістичного аналізу на вишівську підручникову літературу, на узагальнювальні праці, де розглядаються найбільш типові явища, ті особливості, які найперше впадають в око.

Опрацювання фактичного матеріалу зобов'яже вдруге (але тепер уже цілеспрямованіше) звернутися до наукової літератури з проблеми, розширити її коло. І якщо все ж таки ви не знайшли "ніші" для тих дібраних мовних фактів, які "не вписуються" у відомі схеми, то приступайте самотужки до розширення відомих рамок теорії. Залучення нового фактичного матеріалу нерідко до цього призводить. А ряд досліджень, які виконуються в певному напрямку протягом багатьох років, поступово вносить зміни в узагальнювальні праці, підручникову літературу. Добре буде, коли невеличкою цеглинкою в цьому стані й ваша праця.

Дібраний матеріал систематизується, класифікується й описується.

Однак не варто авторові курсової роботи писати, що мовні факти він поділив, об'єднав тощо. Наше завдання **– *виявити те, що вже є в мові, те, що спонтанно, у процесі удосконалення мови об'єднували і ділили сотні поколінь наших предків.***

Сумлінно зроблений опис обстежених мовних явищ – це вагома частина роботи, але обмежуватися лише констатацією спостереженого не слід. У добре виконаному дослідженні виявляються певні закономірності, тенденції функціювання мовного явища в тексті тощо.

Наприклад, **С. Сірик**, яка описувала назви доріг в українській мові, розподілила ці найменування на дві великі групи ("Назви наземних доріг", "Назви неназемних доріг"), а потім приступила до розгляду кожної з них через призму тематичних груп. Однак описом тематичних підгруп аналіз не завершився. Дослідниця встановила походження слів, що належать до цього розряду лексики, територію їх поширення, частоту використання, простежила зміни в семантиці багатьох (особливо давніх) лексем, виявила факти архаїзації багатьох найменувань доріг. Дуже важливим є те, що авторка звернула увагу на полісемічність ряду розгляданих слів, виявила синонімічні, антонімічні зв'язки в тематичних групах дослідженої лексики, описала явища омонімії, мезонімії тощо, а це дало їй змогу не лише стверджувати, що згадані найменування в семантичному плані становлять впорядковану підсистему, а й виявити характерні риси цієї підсистеми.

Дослідниця фразеології М. Т. Рильського **А. Супрун** у першому розділі дисертації здійснила функційно-стилістичну класифікацію виявлених у творах письменника фразеологізмів. Тут авторка не лише навела приклади вживання М. Т. Рильським розмовних, книжних, просторічних фразеологізмів, а й виявила їх функції в поетичному тексті митця. Та все ж основну увагу дослідниця приділила іншому. У процесі роботи було доведено, що М. Т. Рильський досить своєрідно використовував відомі стійкі словосполуки: вживав у вузькому контексті синонімічні, антонімічні, часом різностильові фразеологізми, уміло їх нарощував, досягаючи більшої емоційної виразності

висловлювання. Проте особливої майстерності відомий поет досягнув у оказіональному перетворенні фразеологічних одиниць: семантичних, лексико-семантичних, лексико-граматичних, структурно-семантичних, синтаксичних, комбінованих. Тому другий розділ дослідження присвячено головно аналізові цих видозмін загальномовних фразеологізмів, з'ясуванню того, яку роль відіграють згадані модифікації в поетичному висловленні. Отже, початкові спостереження й висновки, викладені в першому розділі, виявилися "майданчиком" для більш глибокого підходу до вивчення об'єкта дослідження.

Розділи роботи треба іменувати так,
щоб читач міг зрозуміти за назвою,
про що в цій частині дослідження йдеться.

Слід дбати про те, щоб назви розділів і підрозділів не були занадто довгими, не складалися, як правило, більше, ніж з дев'яти слів.

Наприклад, назва розділу курсової роботи, присвяченої дослідженню нульових суфіксів прикметників, "Парадигматика нульових суфіксів. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості однокореневих ад'єктивних дериватів з матеріально не вираженими суфіксами" загалом правильно вказує на розглядану в цій частині роботи проблему, однак п'ятнадцятислівний заголовок розділу (причому два слова складні) важко сприймається читачем, тому виконавцеві курсової роботи запропоновано було сформулювати коротше найменування.

Назва розділу
не повинна дублювати
назву теми наукової роботи.

Нові покоління мають шанувати своїх попередників за те, що вони зробили (особливо, коли виконали роботу на високому рівні), а не критикувати за те, чого вони не зробили.

Тому в реченні "*Інші дослідники, які вивчали композитні прикметники, що є предметом і нашого дослідження, увагу на форманті або взагалі не зосереджували […], або не відносять їх до складнонульсуфіксальних через неприйняття ідеї про нульовий суфікс*", нам видається, прозирає незадоволення згаданими дослідниками. Та й речення треба відредагувати.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У науці викоремлюють дві групи методів:

1) загальнонаукові, якими послуговуються в усіх наукових дослідженнях, незалежно від галузі науки;

2) частковонаукові (спеціальні), якими послуговуються дослідники певної галузі науки – мовознавства, літературознавства, фізики, хімії, біології, медицини тощо.

Загальнонаукові методи пізнання, які можуть бути застосовані в лінгвістиці

1) **спостереження** – спеціальне, систематичне і цілеспрямоване сприйняття об'єкта дослідження в його природних умовах і фіксація результатів спостереження;

2) **експеримент** (латин. experiment 'проба, дослід') – це науково поставлений дослід, проведений у цілком певних спеціально створених умовах, та фіксація його результатів;

3) **аналіз** (грец. αναλυσις 'розкладання, розчленування') – уявне чи реальне виокремлення в об'єкті дослідження його складників задля глибшого і всебічного їх вивчення;

4) **синтез** (грец. συνθεσις 'поєднання, з'єднання, складання') – об'єднання виділених у процесі аналізу ознак, властивостей об'єкта дослідження та відображення його як конкретної цілісності.

5) **індукція** (латин. inductio 'наведення, спонукання') — формально-логічний умовивід, який дає змогу одержати загальний висновок про властивості певних об'єктів загалом на основі спостереження окремих конкретних об'єктів цього типу. Тобто це рух нашої думки від часткового, окремого до загального.

6) **дедукція** (латин. deductio 'виведення') – логічний умовивід, який дає змогу отримати висновки про конкретний об'єкт на основі знання про об'єкти цього типу загалом. Тобто це рух нашої думки від загального до часткового, окремого.

Таке багатогранне явище, як мова, вивчається за допомогою різних методів: *описового, зіставного, статистичного, лінгвістичної географії, порівняльно-історичного* тощо, їх застосування диктується метою роботи.

На практиці дослідники-початківці найчастіше користуються ***ОПИСОВИМ МЕТОДОМ***: на основі систематизації зібраних мовних фактів описують стан речей у певній галузі знань про українську мову, на підставі чого роблять відповідні висновки.

Описовий метод можна розглядати як загальнонауковий. Його використовують у різних наукових галузях (біології, історії, географії, мовознавстві тощо). Він є одним із основних методів, адже будь-яке наукове дослідження вимагає опису.

Описовий метод у мовознавстві – це цілеспрямована інвентаризація тих чи тих одиниць мови, аналіз особливостей їхньої будови та функціювання на визначеному етапі розвитку мови, тобто в синхронії.

ОПИСОВИЙ МЕТОД – це планомірна інвентаризація одиниць мови та пояснення особливостей їх будови й функціювання на певному етапі розвитку мови, тобто **в синхронії**.

ЕТАПИ:

1) **виділення одиниць аналізу** (фонем, морфем, лексем, конструкцій тощо);

2) **членування виділених одиниць** (вторинна сегментація): поділ речення на словосполучення, словосполучення на словоформи, словоформи на морфеми, морфеми на фонеми, фонеми на диференційні ознаки;

3) **класифікація й інтерпретація** виділених одиниць.

Застосовуючи описовий метод, дослідники виокрнемлюють одиниці аналізу (*фонеми, морфеми, лексеми, фраземи, синтаксеми* і т.ін.), членують їх (*поділ речень на словосполучення, слів – на морфеми, морфеми – на фонеми* і т.д.), класифікують та інтерпретують їх – встановлюють місце кожного факту серед інших фактів.

Інтерпретація є обов'язковим компонентом аналізу мовних явищ при застосуванні описового методу.

При *зовнішній* інтерпретації розкривають зв'язки мовних одиниць з екстралінгвальними та лінгвальними реаліями. Зокрема, за допомогою *прийому тематичних груп* найчастіше вивчають тематичну (назви рослин, тварин, інструментів) чи термінологічну лексику. *Прийом нормативно-стильових характеристик* застосовують при виявленні стилістичних особливостей художніх творів. *Логіко-психологічні прийоми* застосовують при дослідженні змісту мовних одиниць з категоріями мислення. *Прийоми міжрівневої інтерпретації* застосовують при аналізі одиниць мовного рівня з погляду одиниць іншого рівня.

При *внутрішній* інтерпретації аналізують внутрішні системні зв'язки мовних явищ. Зокрема, за такої інтерпретації застосовують *прийом класифікації і систематизації*, при якому аналізований матеріал розділяється на окремі групи, класи на підставі подібних чи відмінних ознак. Напр., класифікація слів за частинами мови, класифікація речень на односкладні / двоскладні тощо.

НАПРИКЛАД:

Завдання – виявити значення суфікса **-к-** в іменниках жіночого роду.

Етапи роботи:

1) **виписуємо з тлумачного словника іменники** жіночого роду із суфіксом **-к-**:
   англійка – жителька Англії;
   атомка – розмовне, атомна станція;
   кришка 1 – верхня частина предмета, якою закривають отвір;

кришка 2 – те саме, що *крихта*;
ручка – 1. Зменшено-пестливе до *рука.*
1. Частина предмета, за яку беруть рукою.
2. Прилад для писання.
3. Частина крісла або дивана, на яку кладуть руку.
4. У струнних музичних інструментах, те саме, що гриф.
5. Смуга покосу на один захват руки.

українка – жителька України;

2) членуємо на сегменти:

англійка – корінь *англій-,* суфікс *-к-* (творить іменник жіночого роду, пор. *англієць*);
атомка – корінь *атом,* суфікс *-к-* (творить розмовне слово);
кришка 1 – корінь *криш-* (від *крити*), суфікс *-к-* (творить нове слово, іменник від дієслова)
кришка 2 – корінь *криш-* (від *кришити*), суфікс *-к-* (творить нове слово, іменник від дієслова дієслова)
ручка – корінь *рук-,* суфікс *-к-*
1. Зменшено-пестливе до *рука* (модифікує значення слова – надає зменшено-пестливого відтінку).
2. Частина предмета, за яку беруть рукою (творить нове слово).
3. Прилад для писання (творить нове слово).у
4. Частина крісла або дивана, на яку кладуть руку (творить нове слово).
5. У струнних музичних інструментах, те саме, що гриф (творить нове слово).
6. Смуга покосу на один захват руки (творить нове слово);

українка – корінь *україн-,* суфікс *-к-* (творить іменник жіночого роду, пор. *українець*);
ніжка – корінь *ніж-*, суфікс *-к-*
1. Зменшено-пестливе до *нога*.
2. Стебло рослини, нижня частина гриба.

3) класифікуємо та пояснюємо

I група: *англійка, українка* – суфікс творить іменники жіночого роду-назви людей за місцем проживання;
II група: *кришка 1, кришка 2, ручка, ніжка* – суфікс творить слово з новим значенням;
III група: *ручка, ніжка* – суфікс модифікує значення слова – надає зменшено-пестливого відтінку;
V група: *атомка* – суфікс творить стилістично забарвлене слово.

Коли є потреба порівняти мовні явища різних мовних підсистем (мовних систем різних письменників, функціювання мовних явищ у різних стилях мови і т.ін.), вдаються до ***З І С Т А В Н О Г О М Е Т О Д У .***

Зіставний метод поширений у прикладному мовознавстві – найчастіше у практиці укладання дво- чи багатомовних словників, перекладі, методиці викладання іноземних мов.

ЗІСТАВНИЙ (КОНТРАСТИВНИЙ) МЕТОД – це вивчення й опис мови шляхом системного її порівняння з іншими мовами для виявлення її особливостей. Він спрямований перш за все на виявлення відмінностей між мовами, які порівнюються (це можуть бути як споріднені, так і не споріднені мови).

ЕТАПИ:

1) **встановлення засад зіставлення** (вибір якої-небудь ознаки мовного явища – фонетичної, граматичної, лексичної, семантичної);

2) **зіставна інтерпретація** (зіставлювані факти і явища вивчаються за допомогою описового методу, а отримані результати зіставляються);

3) **типологійна характеристика** (виявлення типових і нетипових ознак аналізованого явища, встановлення його місця у здійснюваній класифікації).

Об'єктом зіставлення можуть бути усі мовні одиниці та відношення між ними – від фонем до речень. Як джерело зіставлення можуть виступати також словники, граматики, тексти, мови загалом.

Якщо порівнюються мовні явища різних синхронних періодів розвитку мови (скажімо, кінець XIX – кінець XX ст. чи середина XX – друга половина XX ст.), то тут застосовують ***ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ МЕТОД*.**

Сутність **ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ** – порівняння стану одного й того ж мовного факту чи їх сукупності у різні хронологічні періоди, у виявленні тих змін, які відбулися за цей період.

ЕТАПИ:

1) зіставлення хронологічно різних даних однієї мови;

2) залучення для порівняння даних близькоспоріднених мов;

3) звертання уваги на факти інших мов, що належать до тієї ж мовної сім'ї.

Порівняльно-історичний метод орієнтований на сучасні мови: чим глибше простежується історія певної мови, тим ґрунтовнішими будуть знання про її сучасний стан. Історичне тлумачення будь-якої сучасної мови, як окремих її одиниць, так і цілісної системи, і є її етимологія.

Цей метод є найефективнішим при встановленні історичних змін на фонетико-морфологічному та морфологічному рівнях, хоча актуальним є й порівняння кореневих основ найдавніших слів.

Не весь мовний матеріал можна відбирати для порівняння. Для цього, наприклад, не беруть звуконаслідування, вигуки, спеціальні терміни, запозичення. Як правило, порівнюють мовні елементи, що належать до найбільш сталих сфер: у лексиці – основний словниковий фонд (терміни спорідненості, побуту, особові займенники, числівники першого десятка); у морфології –

система словозмінних формативів, які майже ніколи не запозичаються, засоби словотвору.

Окремі положення, висновки стануть вагомішими, якщо будуть проведені **відповідні підрахунки**, – для цього застосовують ***СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОД***.

Рідше в студентських наукових студентських роботах використовуються лінгвогеографічний та структурний методи.

МЕТОДИ ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. Лінгвогеографія, як і всяка географія, пов'язана з картами. Аналізоване лінгвістичне явище обов'язково повинно бути нанесене на карту, тому картографування є досить складною операцією і при цьому визначається метою дослідження. Напр.: діалектолог насамперед зверне увагу на так звані пасма ізоглос, *а проблема архаїзмів та інновацій буде другорядною; спеціаліст з історичної діалектології буде картографувати тільки інновації.*

СТРУКТУРНИЙ МЕТОД – це метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі зв'язків і відношень між мовними елементами.

Метою структурного аналізу є вивчення мови як цілісної функціональної системи, елементи й частини якої співвіднесені й пов'язані строгою системою лінгвальних відношень.

Основними етапами дистрибутивного аналізу вважаються такі:

- сегментація тексту на одиниці певного рівня (звуки, морфеми, слова);
- ідентифікація виділених одиниць, тобто об'єднання їх у певні класи;
- виявлення відношень між виділеними класами.

Основні методики:

1) дистрибутивний аналіз,
2) аналіз за безпосередніми складниками,
3) компонентний аналіз,
4) трансформаційний аналіз.

Дистрибутивний аналіз

Дистрибуція (лат. distributio 'розподіл') – сукупність усіх оточень мовного елемента.

Дистрибутивний аналіз – це дослідження мовних одиниць на основі їхнього оточення (дистрибуції, розподілу) в тексті. Розроблений у 20-50-их роках XX ст.

Використовують для вивчення мовних одиниць різних рівнів – фонем, морфем, лексем.

Основні принципи дистрибутивного аналізу розробили американські лінгвісти Леонард Блумфілд (1887 – 1949) та Зелліг Гарріс (1909 -1992).

Вихідні положення:

1) різні мовні елементи мають різне оточення. Не знайти хоча б дві різні мовні одиниці, оточення яких би повністю збігалося;

2) оточення кожного мовного елемента є специфічним, через оточення мовний елемент реалізує свої внутрішні властивості.

3) на основі оточення можна докладно вивчити досліджуваний мовний елемент та виділити дистрибутивні класи.

Дистрибутивне правило: якщо два елементи перебувають в одному й тому самому оточенні, то вони належать до одного класу.

НАПРИКЛАД:

Хлопець з'їв два яблука.
Хлопець з'їв два пиріжки.
Хлопець з'їв дві цукерки.
Хлопець з'їв два огірки.
Хлопець з'їв два персики.

Хлопець з'їв тарілку борщу.
Хлопець з'їв тарілку супу.
Хлопець з'їв тарілку каші.
Хлопець з'їв тарілку плову.
Хлопець з'їв тарілку макаронів.

Отже, слова *яблуко, пиріжок, котлета, огірок, картоплина* належать до одного дистрибутивного класу – назви обчислювальних іменників-продуктів харчування.

Слова *борщ, суп, каша, плов, макарони* належать до іншого дистрибутивного класу – назви необчислювальних іменників-продуктів харчування.

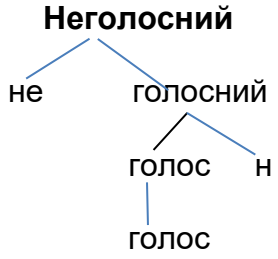
Аналіз за безпосередніми складниками

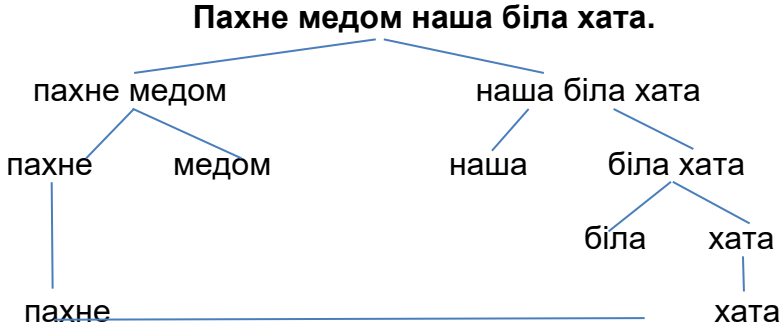
Методика безпосередніх складників – це поступовий поділ мовної одиниці на бінарні складники до отримання неподільних елементів, які є кінцевими (далі неподільними) складниками.

Основне правило: поділ потрібно здійснювати послідовно, щоразу виділяючи лише на два складники.

Застосовують у словотворі та синтаксисі.

НАПРИКЛАД:

Компонентний аналіз

Використовують у лексикології для вивчення значень слів.

Компонентний аналіз – розщеплення значення слова на складники, які називають семами, семантичними множниками, іноді маркерами.

НАПРИКЛАД:
іти – рухатися в одному напрямі; рухатися по твердій поверхні;
ходити – рухатися в різних напрямах; рухатися по твердій поверхні;
бігти – рухатися в одному напрямі; рухатися по твердій поверхні; рухатися швидко;
їхати – рухатися в одному напрямі; рухатися по твердій поверхні; рухатися за допомогою транспортного засобу;
летіти – рухатися в одному напрямі; рухатися в повітрі;
пливти – рухатися в одному напрямі; рухатися в повітрі.

Архісема (сема, спільна для тематичної групи слів) дає змогу об'єднати слова у тематичні групи. Для наведеної групи – архісемою є *рухатися.*

Диференційна сема (сема, за якою розрізняють значення слів) – диференційною семою для *йти і їхати* є засіб руху, для *йти* і *ходити* – спрямованість руху.

Інтегральна сема (сема, спільна для певної кількості слів) дає змогу в тематичній групі виокремити підгрупи (*іти, ходити, бігти, їхати* мають інтегральну сему місце переміщення – тверда поверхня, *іти, бігти, летіти, пливти* – односпрямованість руху).

Трансформаційний аналіз

Трансформація – зміна, перетворення.

Трансформаційний аналіз – це експериментальна методика дослідження мовних одиниць, в основі якої лежить перетворення мовних одиниць та визначення подібностей і відмінностей між мовними об'єктами через подібності й відмінності в наборах їх трансформацій.

Уведена в наукову практику на початку 50-их років XX ст.

Трансформаційний аналіз використовують у лінгвістичних дослідженнях синтаксису, морфології, словотвору, лексичної семантики.

Основні положення:
1) синтаксична система мови має кілька підсистем, із яких одна є вихідною (ядерною), а всі інші – похідними;

2) у ядерну підсистему входять елементарні речення, які позначають найпростіші ситуації;

3) похідні речення утворюються з ядерних за допомогою різних трансформацій;

4) представити синтаксичну структуру похідного речення означає визначити ядерні типи, що лежать у його основі, і показати, внаслідок яких трансформацій воно виникло.

За допомогою трансформаційного аналізу можна визначати функції слів у реченні.

НАПРИКЛАД:

Зелений лист на груші став скляний (І. Нечуй-Левицький) ↔ Зелений лист, який був на груші, став скляний.

Отже, у цьому реченні компонент *на груші* виконує функцію означення.

Теоретична ономастика використовує найчастіше методи порівняльно-історичний, структурний (формантний і дослідження основ), генетичний (встановлює спільність власних імен), ареальний (виявляє ареали подібних елементів власних імен), ономастичної картографії (створення ономастичних карт і використання матеріалу карт для ономастичних досліджень), типологійний (встановлює ізоморфізм онімії (тотожність структур, що порівнюються), регіональний (дослідження ономастики регіону), стратиграфічний, зіставний (зіставлення власних імен різних мов), етимологічний (для з'ясування первинного власного імені).

Для дослідження власних імен використовують: **прийоми моделювання; текстологічний аналіз** (застосовують до спеціальних ономастичних текстів, у яких оніми переважають над апелятивами); дешифрування тексту за іменами; реконструкція імені; **стилістичний аналіз**, який актуальний для вивчення функцій власних імен у художньому тексті й у мовленні; створення спеціальних анкет, питальників.

Найпоширенішим і традиційним у сучасній українській лінгвостилістиці вважають метод **семантико-стилістичного аналізу** (його нерідко називають ще стилістичним аналізом). П. С. Дудик називає його **семантико-стилістичним** методом.

Поняття методу досить широке, його застосування реалізується шляхом використання наукових прийомів дослідження, з якими ви емпірично (тобто на основі власних спостережень) знайомитеся під час опрацювання наукової літератури. Цих прийомів дуже багато, вони часто залежать не лише від методу, а й від розділу знань про українську мову, що вивчається. Ґрунтуються вони здебільшого на процедурах фіксації й зіставлення мовних явищ, встановлення в них спільного й відмінного, виділенні їх складників тощо.

Останнім часом усе більш використовуваними є кілька наведених нижче методів.

НАУКОВА НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ

Обов’язковим елементом вступу є визначення новизни дослідження. Вона полягає не лише в залученні до наукового обігу нового ілюстративного матеріалу, а й у глибшому, ніж у відомій науковій літературі, його аналізові, в узагальненні відомих досліджень з обраної проблеми та порушенні нових питань. Автор курсовової роботи коротко викладає наукові положення, запропоновані ним особисто. Студент повинен показати, у чому полягає відмінність отриманих результатів від уже відомих, схарактеризувати ступінь новизни **(“уперше отримано”, “удосконалено”, “дістало подальший розвиток”** тощо). Не можна робити виклад наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатується, що в роботі зроблено те й те, а новизна фактично залишається незрозумілою.

Якщо пояснювати простими словами, то, пишучи наукову роботу, студент має передусім сам для себе відповісти на таке запитання: «ЩО НОВЕ Я ПРОПОНУЮ СВОЇМ ДОСЛІДЖЕННЯМ»?

Усі наукові положення з урахуванням рівня їх новизни є теоретичною базою виконання в роботі наукових завдань і проблем.

При формулюванні наукової новизни можна вживати такі вирази: **“уперше здійснено комплексне дослідження ...”, “створена концепція, що узагальнює ... і розвиває ...”, “... досліджено специфічні зв’язки ...”, “... визначено ефективність ...”, “доведена залежність між ...” тощо.**

Наприклад, наукова новизна роботи “Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними” (автор В. Мараховська) полягає у встановленні сутності змісту структур, реалізованого через зіставлення двох пропозицій, оформлених як складнопідрядні речення з підрядними прикомпаративними, з’ясуванні визначальних чинників їх смислової та структурної організації, що вирізняють цей тип речень компаративного змісту з-поміж решти порівняльних конструкцій та сприяють диференціації різновидів поліпредикативних утворень у межах означеного типу, аналізі напрямів та різновидів диференційних перетворень прикомпаративних структур.

ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ

Завершальною стадією курсової роботи є формулювання висновків. У роботах молодих дослідників часто можна помітити типовий недолік: завдання ставляться одні, виконуються інші, а висновки зовсім не випливають із дослідження. Спостерегти цей недолік недосвідченому науковцеві буває важкувато, адже всі ці три компоненти навіть у слабких роботах звичайно тематично пов'язані між собою. Не буде ж дослідник-початківець ставити завдання, що стосуються словотворення, досліджувати синтаксис, а висновки робити в галузі фразеології!

Запам'ятайте: висновки мають ув'язуватися з поставленими завданнями, вони повинні логічно випливати із тексту дослідження, бути обґрунтованими, вказувати, якого результату досяг автор унаслідок виконання поставлених завдань.

Треба дбати про те, щоб висновки можна було читати як окремий твір, у якому відображено основні результати вашої роботи.

Формулюючи висновки, "беріть у руки" завдання.

Це, до речі, варто робити не лише наприкінці роботи, а й по ходу її: не зіб'єтеся на манівці з магістрального шляху дослідження!

Пам'ятаєте, на початку ми наводили приклад мети й завдань, пов'язаних із фарбуванням паркана? Повернімося до них!

Завдання в нас були такі:

1) з'ясувати, який паркан ви фарбуватимете (металевий, дерев'яний чи бетонний);

2) залежно від матеріалу паркана (метал, дерево чи бетон) та його властивостей, обрати відповідну фарбу;

3) залежно від довжини паркана, розрахувати об'єм фарби;

4) за потреби – обґрунтувати, з якого боку необхідно починати малярську роботу над парканом;

5) залежно від способу фарбування (щітка, валик, розпилювач фарби), обрати відповідний інструментарій та обґрунтувати використання саме його (якщо це валик, то яка його довжина й матеріал; якщо це розпилювач, то якою є оптимальна величина розпилюваних часток фарби; якщо це щітка, то щетина якої довжини має бути і т.ін.);

6) обрати час фарбування (ранок, день, вечір);

7) залежно від складності процесу фарбування й за потреби – обґрунтувати необхідність помічника / помічників;

8) розрахувати час, за який паркан висохне й буде готовий до використання.

І тепер ми крок за кроком пишемо **у висновках, чого ми досягли** виконанням кожного завдання:

1) у ході дослідження ми з'ясували, що паркан дерев'яний, зокрема сосновий, а тому підбір фарби ми здійснювали з урахуванням властивостей сосни (смолиста легкозаймиста деревина);

2) для фарбування соснового паркана ми обрали стійку до атмосферних впливів фарбу жовтого кольору. Це дало нам змогу зробити паркан, розташований між густої зелені, видимим із далекої відстані;

3) необхідний об'єм фарби для паркана довжиною 10 метрів – 5 літрів фарби;

4) з огляду на місцевість, де розташований паркан (ліворуч упритул до нього розміщено цегляний будинок, покритий декоративною штукартуркою), та кліматичні умови (переважно ясна сонячна погода), за яких ми мали виконувати малярські роботи, ми почали фарбувати паркан з лівого боку відносно нашого розташування обличчям до нього;

5) з огляду на те, що наданий на фарбування паркан дерев'яний, для виконання робіт ми обрали хутряний валик із довгим ворсом. Оскільки паркан має висоту 2 (два) метри, ми послуговувалися розкладною драбиною, що дало нам змогу скоротити час на фарбування;

6) почавши фарбувати паркан 15 липня 2022 року об 11.00, ми змогли уникнути ранкової роси й досягли швидкого висихання об'єкта до настання сутінок;

7) з огляду на наявність розклданої драбини, ми виконали всі необхідні роботи самостійно;

8) пофарбований за 4 (чотири) години паркан висох до 19.00 години того ж дня й не потребував нанесення додаткового шару фарби.

Тепер серйозно про серйозне.

Оскільки розділи роботи ув'язуються з поставленими завданнями (інколи формулювання назви розділу майже дослівно повторює завдання), то результати його виконання (у розлогому, широкому вигляді, з проміжними твердженнями, висновками, багато проілюстровані) містяться в самому розділі (розділах), які звичайно поділені на підрозділи. Наприкінці розділів здебільшого подаються проміжні висновки (підсумки) дослідження, нерідко зі статистичними підрахунками, яскравими прикладами. **У прикінцевих висновках слід стисло передати зміст цих проміжних висновків**. Саме висновків, а не переказати коротко те, чим ви займалися і як добре ви це робили.

У **Висновках** ви пишете **не про те, що ви робили, а про те, якого результату досягли** в процесі виконання роботи.

Ілюстративний матеріал тут не завжди є обов'язковим, він подається (у скороченому вигляді) **лише тоді, коли допомагає краще зрозуміти суть цих висновків.** При формулюванні висновків треба виявити навички та уміння стисло переказувати текст, не втративши основного.

Якщо перше завдання зобов'язувало **виявити склад тих чи тих мовних одиниць у певних текстах української мови,** то в першому висновку має йтися про те, що становлять собою обстежені мовні одиниці з цього погляду (**становлять собою складну й розгалужену систему (значний шар лексики), який (яка) характеризується** і т. д., і т.ін.).

Коли ж ви хотіли описати мовні одиниці з якогось боку (виявлення структурних типів, географії поширення, стилістичного потенціалу, особливостей функціювання структури, рівня продуктивності, походження тощо), то це має

знайти відображення у висновках, **проілюстрованих небагатьма (двома-трьома) найхарактернішими прикладами**. Оскільки, як уже зазначалося, *висновки* мають випливати з тексту дослідження, то в цій частині **роботи паспортизувати приклади не прийнято.**

Якщо ви планували виявити тенденції, закономірності в розвитку мовних явищ, то їх треба сформулювати в прикінцевих висновках, наприклад: **у творенні розгляданих найменувань** (називаються, яких) **спостерігається орієнтація на** (збереження давнього лексичного фонду, використання запозичених формантів тощо)**; намітилася тенденція до інтернаціоналізації словотвірної підсистеми** (указується, в якій галузі); **відчувається вплив** (вказується, яких явищ і на які); **становлення акцентної системи** (називається, якої) **відбувалося під впливом** (вказується, чиїм) тощо.

Наприклад, дослідник гідронімів басейну р. Стрий **М. Матіїв** так сформулював окремі **завдання** дослідження:

- установити основні принципи, за якими здійснюється найменування водотоків;
- визначити джерела формування гідронімікону [Матіїв 1999, с. 2].

А тепер порівняйте наведені завдання з **висновками**:

1. В основі переважної більшості гідронімних утворень (77%) лежить апелятивна лексика, 18% найменувань протічних вод має базовою основою антропонімний матеріал.

Відапелятивні назви нерідко дають певну характеристику потокам (*Довговець, Широкий, Кривець, Квасна Вода, Суха, Чорнаня, Студівки* та ін.), вони часто пов'язані з назвами сільськогосподарських робіт (*Погарці, Посіч, Лази*), промислами (*Поташня, Шахта, Токарня*), культурно-історичними та іншими подіями, фауною, флорою і т. ін. (*Войники, З Червоної Дороги, Татарівка, Вовковець, Козівський Присліп, Свинник, Грабина* тощо).

Від антропонімів найменування потоків творилися за допомогою формантів **-ець (-овець)**, -**ова**, **-івськ(ий)**, **-ин**, **-ів**, **-ат** та ін. (*Батинець, Ковтуновець, Тимцьова, Рециківський, Багриїв, Баранчат* тощо). У найменуваннях потоків використовується антропонімний матеріал, який вказує на зовнішню чи внутрішню характеристику людини (*Бухали, Габіїв Потік, Куручів Потік* тощо).

2. Близько 80% гідронімії досліджуваного басейну сформовано українцями, 10% гідронімікону занесено волохами в XV-XVI ст. (*Потік із-під Кичери, Калинча-Сигла* тощо), в основному це територія сучасних Сколівського і Турківського районів. Невелика частина назв – польські, німецькі, угорські лексеми. Окремі іншомовні назви слов'янізувалися, стали географічними термінами.

У назвах водотоків збережена архаїчна лексика бойківського говору, яка на сьогодні (як апелятивна) частково втратилася. [Матіїв 1999, с. 15]

У процесі виконання одного завдання здебільшого доходимо не одного, а кількох висновків. Прикінцеві висновки радимо **нумерувати (можна й не**

нумерувати): так простіше упорядкувати власні думки, відділити один висновок від іншого, розгорнути думку, не перескакуючи до іншої.

Висновки мають ґрунтуватися на власних дослідженнях, на аналізі самостійно дібраних мовних фактів, а не на самому огляді літератури з проблеми.

Опрацювання фахової літератури з проблеми допоможе вам сформулювати висновки, однак робити їх на матеріалі досліджень інших мовознавців, які були опрацьовані при огляді літератури, не припустимо.

І остання порада. Дбаючи про зміст, інколи мимохіть не звертаємо увагу на форму викладу. Особливо тоді, коли боїмося втратити думку, яка “несвоєчасно” з’явилася в голові і яку похапцем записуємо десь на клаптику паперу. Відшліфувавши словесне вираження думки, ми все одно читаємо власний текст дещо упереджено, тобто бачимо в ньому те, що хочемо побачити. Інший читач може зрозуміти наш текст не так, як би нам цього хотілося: даються взнаки наші прорахунки у вербалізації думки, яких, на жаль, не вдалося самому помітити. Тому дайте почитати вашу працю комусь із товаришів, а краще – досвідченому науковцеві. Можна відкласти готовий текст на деякий час і повернутися до нього через тиждень, місяць. Повірте, ви читатимете його “іншими очима”, і після цього прочитання та й, звісно, редагування думки звучатимуть чіткіше, переконливіше.

ВИМОГИ ДО ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Загальні вимоги

Текст курсової роботи набирається на комп'ютері з одного боку аркуша білого паперу.

1. Формат – А4 (210 х 297).

Основний **шрифт** текстового редактора Word – Times New Roman (TNR). Інші шрифти можуть використовуватися лише тоді, коли в тексті роботи наявні символи, відсутні в шрифті TNR.

Кегль (розмір) – 14 пт.

Міжрядковий інтервал – 1,5.

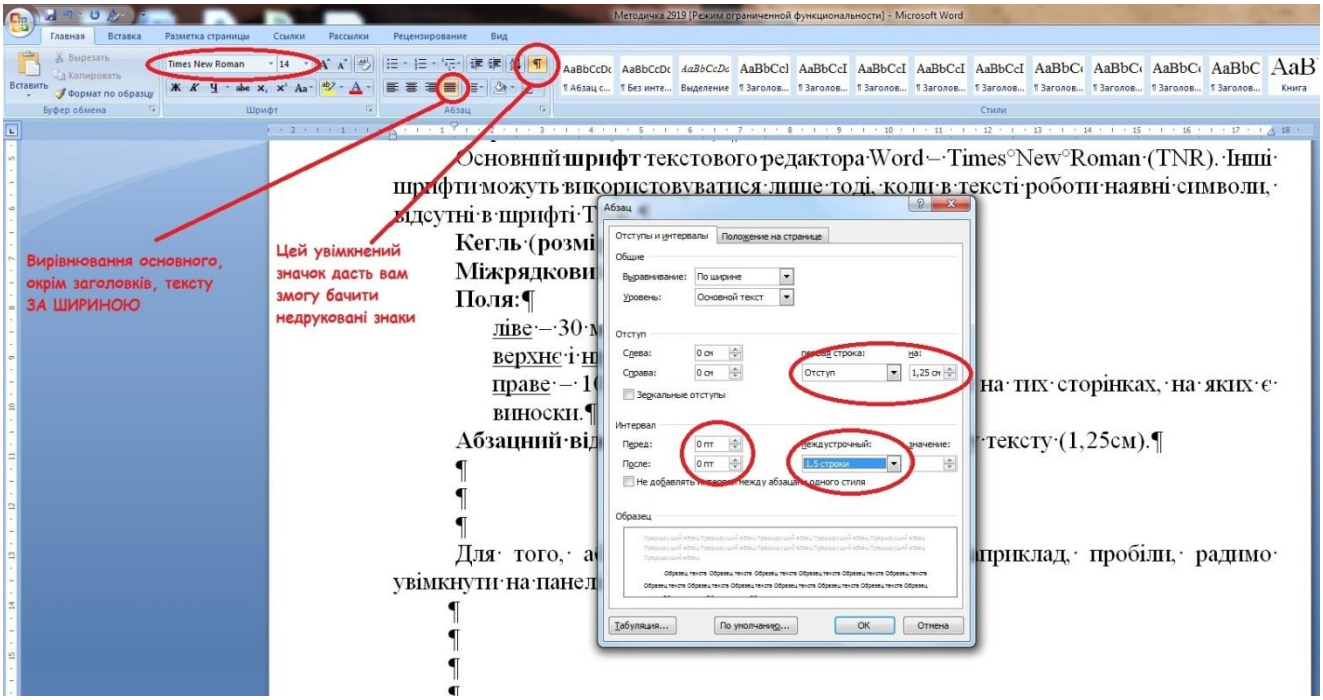
Поля:

ліве – 30 мм

верхнє і нижнє – 20 мм

праве – 10 мм. Нижнє поле не змінюється й на тих сторінках, на яких є виноски.

Абзацний відступ має бути однаковим по всьому тексту (1,25 см).

Для того, аби бачити недруковані знаки (наприклад, пробіли), радимо увімкнути на панелі інструментів відповідний знак (див. скріншот вище).

2. Використання лапок.

Для власних назв та цитат слід використовувати подвійні лапки таких різновидів:

– подвійні “” (ВАТ “Перетворювач”);

– або кутові – «» (ВАТ «Перетворювач»).

Для наведення значення слова – тільки одинарні ‘’ (***Дніпро*** ‘назва річки’).

У тексті не є припустимими різнорівневі „” лапки.

По всьому тексту роботи лапки мають бути уніфіковані (= мати один вигляд).

3. Необхідною умовою є розрізнення дефіса (-) як внутрішньослівного графічного знака (***семантико-синтаксичні відношення***) і тире (–) як пунктуаційного.

4. Використання нерозривного пробілу є обов’язковим при оформленні:

а) ініціалів імені й прізвища в тексті статті або імені, по батькові й прізвища у списку літератури: а) ініціал імені-нерозривний пробіл-прізвище (*І. Петренко*);

б) ініціал імені-нерозривний пробіл-ініціал по батькові-нерозривний пробіл-прізвище (*І. П. Петренко*);

в) нумерованих або маркованих літерами переліків (нерозривний пробіл ставиться після цифри/літери-маркера);

г) графічних скорочень (*15 с., С. 122, XX ст., XIX в.* тощо).

☞ *Нерозривний пробіл ставиться шляхом одночасного натискання клавіш* ***CtrlShift+пробіл***

ТОБТО: не можна на різних рядках писати зазначені в п.п. а) – в) опції. Саме для цього використовуємо нерозривний пробіл

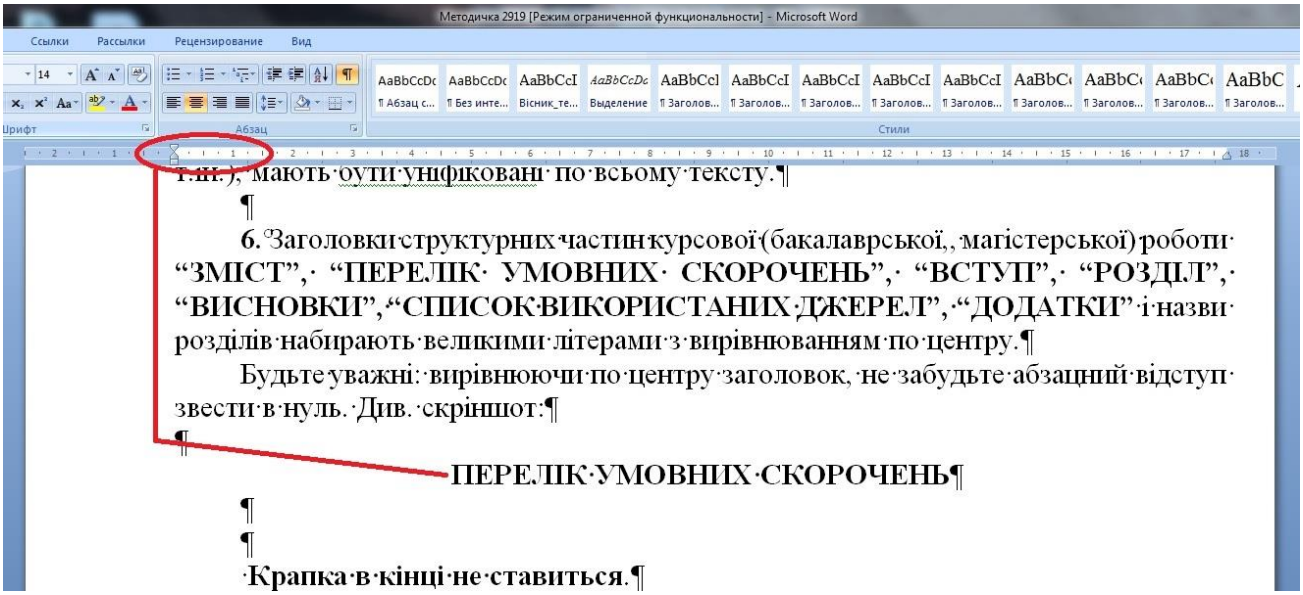
5. Найпоширеніші скорочення, які використовуються у статті (*ст., напр.* і т.ін.), мають бути уніфіковані (= зведені до єдиного варіанту) по всьому тексту.

6. Заголовки структурних частин курсової роботи **ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ДОДАТКИ** і назви розділів набирають великими літерами з вирівнюванням по центру.

Будьте уважні: вирівнюючи по центру заголовок, не забудьте абзацний відступ звести в нуль. Наприклад:

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Див. скріншот нижче:

КРАПКА В КІНЦІ НАЗВ РОЗДІЛІВ НЕ СТАВИТЬСЯ.

Заголовки підрозділів, пунктів набирають маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

КРАПКУ В КІНЦІ ЗАГОЛОВКА НЕ СТАВЛЯТЬ. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

ПЕРЕНОСИ слів у заголовках НЕ ДОПУСКАЮТЬСЯ.

ВІДСТАНЬ МІЖ ЗАГОЛОВКОМ (за винятком заголовка пункту) та ТЕКСТОМ ЗВЕРХУ І ЗНИЗУ має становити 3-4 інтервали (**ДВА ВІЛЬНІ РЯДКИ**).

КОЖНУ СТРУКТУРНУ ЧАСТИНУ курсової роботи треба починати З НОВОЇ СТОРІНКИ.

☞ *Для того, аби не переходити на нову сторінку шляхом багаторазового натискання клавіші Enter, доцільно скористатися опцією **"Розрив сторінки"**: затиснувши клавішу Ctrl, тиснемо Enter.*

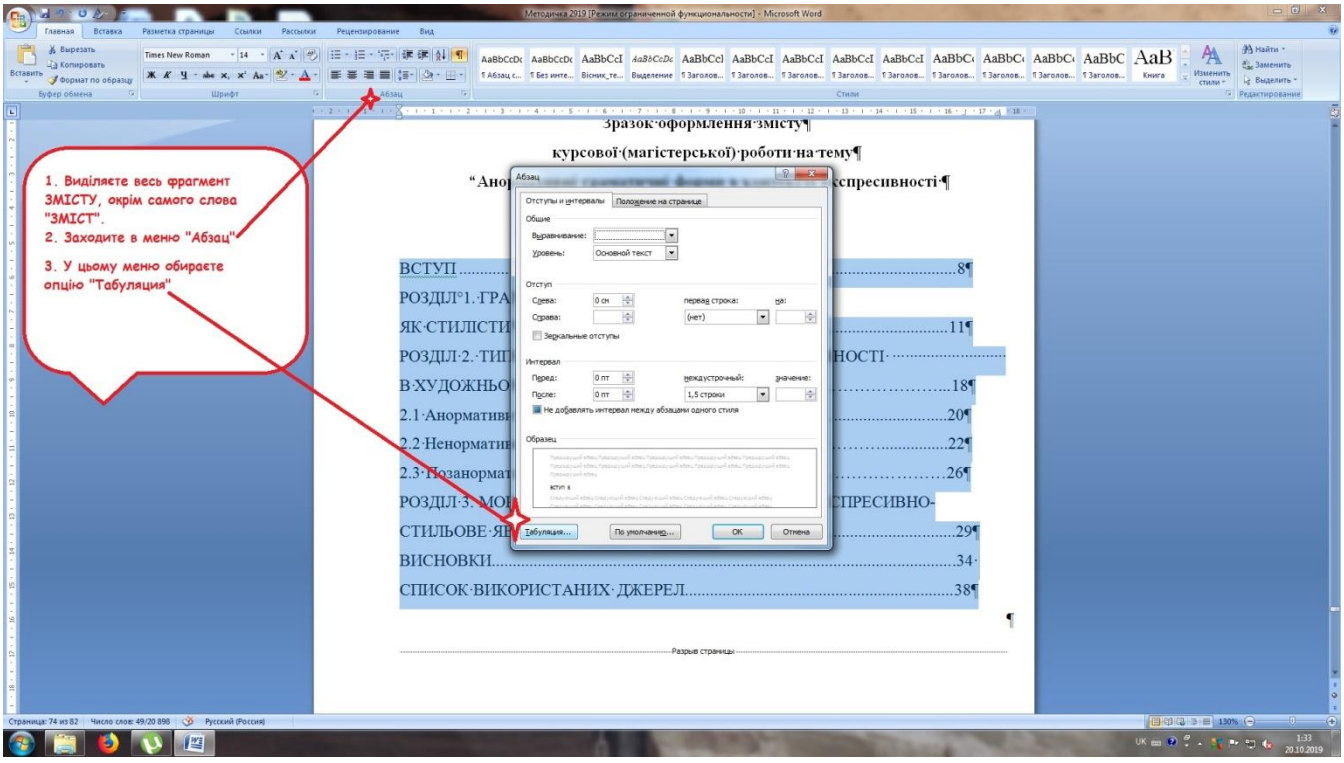
Не допускається розміщувати назви підрозділів, пунктів у кінці сторінки, а текст переносити на наступну сторінку.

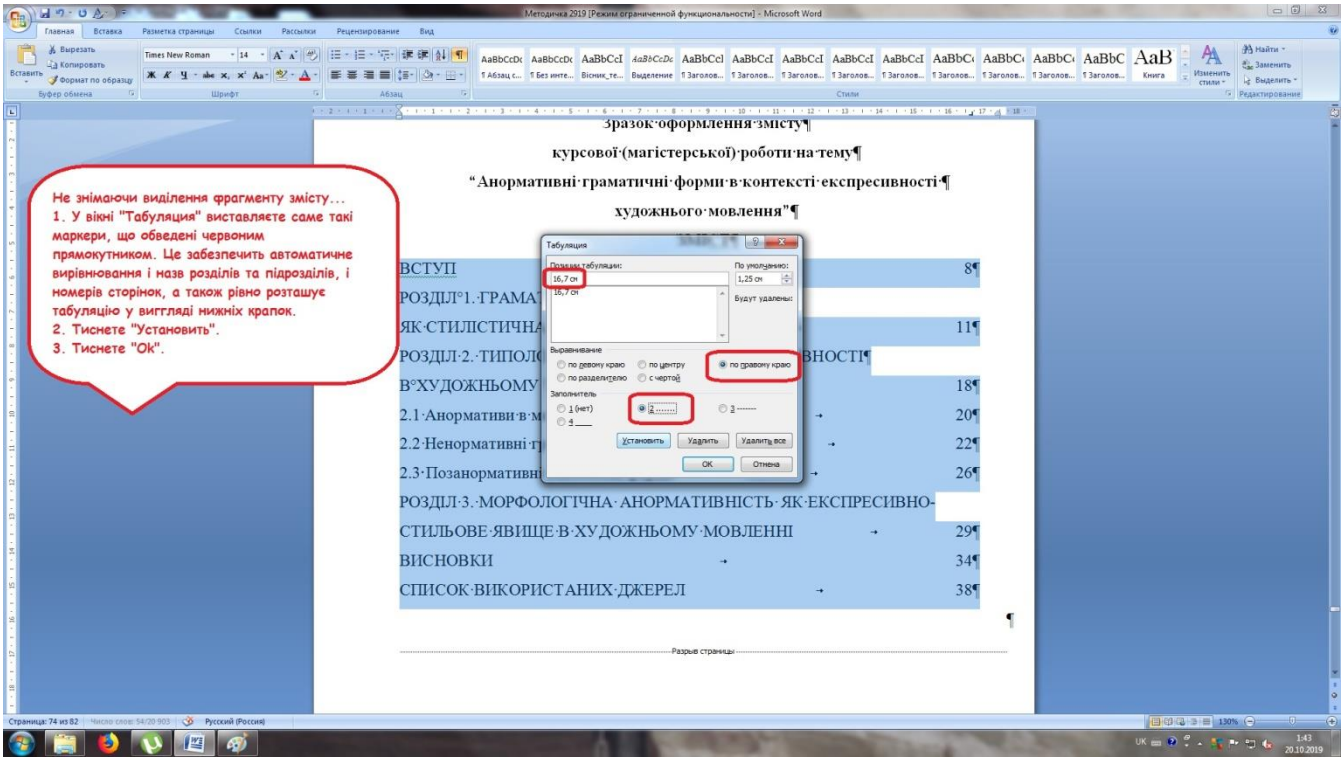
Оформлення змісту роботи

Задля усунення труднощів, що їх ви постійно зазнаєте під час техічного оформлення змісту (не можете вирівняти як назви розділів та підрозділів, так і номери сторінок праворуч аркуша), наводимо скріншоти з послідовністю дій.

На першому скріншоті ви бачите той формат змісту, який є результатом ручного встановлення всіх знаків.

На другому скріншоті – алгоритм приведення змісту до адекватного для сприйняття вигляду.

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів подають арабськими цифрами без знака № і без крапки в кінці.

Номер сторінки проставляється
У ПРАВОМУ ВЕРХНЬОМУ КУТІ БЕЗ КРАПКИ В КІНЦІ

Першою сторінкою є титульний аркуш, який **включають до загальної нумерації** сторінок.
Друга – зміст.
Третя – вступ.

На **титульному аркуші та змісті**
номери сторінок не ставлять, але враховують у загальну нумерацію.
Номер сторінки **проставляється** починаючи **зі Вступу**

Зміст роботи містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів, списку використаної літератури.

Цифру, що вказує на порядковий номер розділу, ставлять після слова "РОЗДІЛ", після неї крапку не ставлять, потім з нового рядка набирають заголовок розділу.

Наприклад:

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ
У ГУМОРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Підрозділи мають нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. Після номера підрозділу ставиться крапка, потім у цьому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Назва підрозділу друкується **зі звичайного абзацу** з вирівнюванням **по ширині**.
Між попереднім текстом і назвою підрозділу має бути **пропуск в один рядок** (один раз натискаємо Enter).
Після назви підрозділу робиться **такий же, в один рядок, відступ**. І лише після цього з абзацу набирається текст.

Наприклад:

1.1. Лінгвістичні категорії конотації

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими, ставлять крапку, наприклад: **1.1.1.** – перший пункт першого підрозділу першого розділу).

Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту.

Між підпунктом, набраним зі звичайного абзацу й вирівняним по ширині, і попереднім текстом робиться **відступ в один рядок**, а після підпункту відступ не робимо, а одразу з абзацу друкуємо текст. ***Наприклад***:

1.1.1. Сутність експресії в конотативному аспекті
Текст…

Ілюстрації (схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації й таблиці, розміщені на окремих сторінках курсової роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Загальні правила подання приміток і виносок

Примітки вміщують у роботі за потреби пояснити зміст тексту, таблиці або ілюстрації. Їх розташовують безпосередньо після тексту, таблиці, ілюстрації, яких вони стосуються. Якщо примітка одна, то її не нумерують. Слово **“Примітка”** друкують з великої літери з абзацного відступу, не підкреслюючи. Після слова “Примітка” ставлять крапку і з великої літери в тому ж рядку подають текст примітки. При цьому бажано використовувати шрифт меншого розміру, ніж той, яким надруковано основний текст.

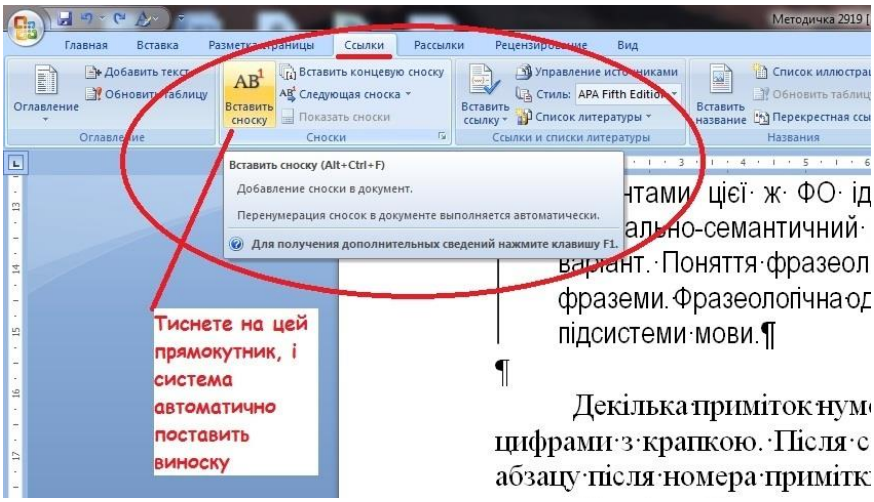
> ***Наприклад,*** **О. Колесникова** у статті “Відображення в сучасних тлумачних словниках сумнівного фразео-лексемного зв’язку (у три вирви, битий жак, розпустити ханьки)” подає таку примітку:
>
> **Примітка.** Під фраземою розуміємо сукупність усіх лексико-граматичних і семантичних варіантів семантично й синтаксично цілісної експресивної одиниці мови, організованої за моделлю номінативного чи предикативного сполучення слів. Сукупність одного значення певної фраземи з усіма можливими для його передавання лексичними варіантами цієї ж ФО ідентифікуємо як фразеологізм, а конкретний (у мовленні) формально-семантичний вияв фраземи (чи фразеологізму) – як фразео-семантичний варіант. Поняття фразеологізму й фраземи можуть збігатися у разі моносемантичності фраземи. Фразеологічна одиниця – будь-яка лексико-семантична одиниця фразеологічної підсистеми мови.

Декілька приміток нумерують послідовно, у межах однієї сторінки, арабськими цифрами з крапкою. Після слова “Примітки” ставлять двокрапку і з нового рядка з абзацу після номера примітки з великої літери подають текст примітки. ***Наприклад***:

> Примітки:
> 1. Текст примітки.
> 2. Текст примітки.

Пояснення до окремих даних, наведених у тексті чи таблиці, допускається оформляти **виносками**. Їх нумерують окремо для кожної сторінки арабськими цифрами у вигляді верхнього індексу. Якщо виноска на сторінці одна, то її можна позначати символом у вигляді зірки (*). Знаки виноски проставляють безпосередньо після того слова чи речення, до якого дають пояснення.

Виноски краще оформляти за допомогою Microsoft Word, а не вручну. Див. скріншот нижче:

Загальні правила цитування та покликання на використані джерела

У курсовій роботі студенти мають подавати покликання на наукові праці, окремі результати, думки, ідеї, цифри, факти з яких наводяться в роботі.

Науковий етикет вимагає точного відтворення цитованого тексту, без найменшого спотворення змісту джерела. Текст цитати подається в лапках і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту. Допускається пропуск слів, речень, абзаців за умови, якщо це не спотворює авторського тексту; такі пропуски позначаються трьома крапками або знаком <…>. Вони можуть ставитися в будь-якому місці цитати: на початку, всередині, у кінці. Якщо перед вилученим текстом або за ним стояв розділовий знак, він не зберігається.

Віршовані рядки, речення з прозових творів наводяться без лапок і подаються курсивом. ***Наприклад***:

> У поезії Д. Павличка деривати з демінутивними суфіксами вживаються для передавання відтінків пестливості, голубливості, замилування, створюють ліричну атмосферу оповіді:
>
> *Дівчино, дівчино, де твої* ***крильця****?*
> *Небо весняне в сяйві іскриться.*
> *Чи не пора нам летіти,* ***маленька****,*
> *В ярій пшениці шукати* ***гніздечка*** [25, II, с. 265].

Якщо цитату оформляють як пряму мову, тобто супроводжують словами автора наукової роботи, який її наводить, то застосовують при цьому відповідні розділові знаки. ***Наприклад***:

> “Нашу характеристику іменника в сучасній українській мові, – зазначає Ю. Шерех, – ми почнемо якраз з погляду його синтаксичної ролі й властивостей, а вже потім перейдемо до того, якими зовнішніми ознаками (закінчення відмінків, наголос) ці функції обслуговуються” [5, с. 165].

Якщо цитата синтаксично пов’язана з авторським текстом, перше її слово пишеться з малої літери. ***Наприклад***:

> На думку Ю. Шевельова, епістолярій і надалі залишається цінним джерелом для традиційного використання як “матеріал для побудови біографії письменника нарівні з документами, щоденниками, спогадами” [13, с. 48].

З малої букви цитата пишеться й тоді, коли вона синтаксично не пов’язана з текстом, але наводиться не з початку речення. ***Наприклад***:

> Автор відзначає, що “... провести чітку межу між гендерною лінгвістикою та лінгвістичною гендерологією вдається не завжди” [7, с. 15].

Якщо автор роботи переказує думку вченого, а не цитує, тоді текст у лапки не береться, а в квадратних дужках перед порядковим номером покликання зазначається “див.” [див. 2, с. 18]. Цитати мають органічно вписуватися в контекст роботи.

Покликатися на першоджерела необхідно тоді, коли ви використовуєте дані (факти, обґрунтування), узяті з наукових праць інших авторів.

Якщо у вас виникла потреба використати висловлювання (цитату), на яке покликається дослідник, працю якого ви опрацьовуєте**, вам необхідно розшукати першоджерело, перевірити цитату, пересвідчитися в її правильності**, а разом із тим прочитати і всю працю, щоб не пропустити цікавих міркувань щодо вашої теми.

Неприпустимою є ситуація, коли в тексті автор пише: “За висловом (як стверджує) О. О. Потебні...”, а в підрядній виносці покликається на працю В. С. Ващенка чи С. Я. Єрмоленко.

Лише у випадку, коли потрібна праця відсутня в доступних для вас бібліотеках, можливе розміщення цитати з покликанням на іншого автора, яка подається у виносці після слів: “цит. за ” із зазначенням у квадратних дужках [цит. за 22, с. 45].

Цитати з праць неукраїнських авторів
треба перекладати українською мовою.

Не допускається об’єднання в одне ціле кількох цитат, узятих із різних місць того самого автора або різних джерел. ***Кожна цитата має оформлятися окремо***.

Усі цитати обов'язково супроводжуються покликанням на джерело (це дозволяє в разі потреби перевірити правильність цитування, підвищує відповідальність за цитований текст).

Цитувати треба в міру. Надмірне цитування, наведення надто великих уривків чужих текстів свідчить про невміння дослідника аргументувати свої твердження, неспроможність аналізувати те чи те явище.

Порядковий номер і сторінка цитованого джерела подається у квадратних дужках одразу після цитати. Спочатку арабськими цифрами зазначають порядковий номер джерела, під яким воно внесено в "Список використаної літератури", а потім через кому – номер сторінки (чи сторінок), на яких міститься саме та інформація, на яку робиться покликання, ***наприклад***:

| "...текст цитати..." [20, с. 48–49].

Коли ж дається покликання на багатотомне видання, то обов'язково вказують і том, ***наприклад***:

| [12, ІІІ, с. 234].

Якщо в роботі тільки згадується якесь видання (джерело інформації), то покликання на нього не передбачає вказівку конкретних сторінок. ***Наприклад***:

| "... у працях [4-8]...", "... як зазначається в роботі [15]".

При покликанні на розділи, підрозділи, додатки курсової роботи зазначають їх номери, ***наприклад***:

| "… у розділі 1 …", "… див. 2.1 …", "… за 3.2.2 …", "… відповідно до 2.1.1 …", "… у додатку А …".

Крім того, досить поширеним є такий спосіб оформлення покликання, коли в квадратних дужках зазначається прізвище автора та рік видання праці, а після двокрапки зазначається сторінка (сторінки), на якій міститься той матеріал, що цитується, ***наприклад***:

| [Загнітко 1996: 212], або [Загнітко 1996, с. 212], або [Загнітко 1996 с. 212].

Щоправда, останній варіант оформлення покликань не є бажаним у курсовій роботі.

Використання в курсовій роботі запозиченого матеріалу без покликання на автора НЕ ДОПУСКАЄТЬСЯ. Це вважається плагіатом, тобто порушенням академічної доброчесності.

Порушення етичних принципів при написанні курсової роботи бувають трьох основних видів:

1. Копіювання чужої роботи (як без, так і з відома автора) та оприлюднення її під своїм іменем. Тобто робота просто вкрадена.

2. Подання суміші власних і запозичених в інших авторів аргументів без належного цитування джерел (компіляція). Вкрали й трохи додали свого. Але ключове слово – "вкрали".

3. Перефразування чужої роботи без належно оформленого покликання на справжнього автора. Це вкрали, перелицювали й видали за своє. І теж ключове слово – "вкрали".

4. Ще одна популярна розвага – переклад з іншої мови роботи іншого автора й оприлюднення її під своїм іменем. Така собі інтернаціональна крадіжка. Скажемо по секрету: виявляти такі дії дуже легко. І тут не треба звертатися ні до яких програм-"антиплагіаток" (вони, до речі, не виловлюють таких текстів): прекрасна і майже досконала пошукова система Google одразу видає результат. Перевірено не раз, і не лише на студентських роботах.

КУРСОВУ РОБОТУ, В ЯКІЙ БУДЕ ВИЯВЛЕНО ПЛАГІАТ, ЗА РІШЕННЯМ КАФЕДРИ ДО ЗАХИСТУ НЕ ДОПУСКАЮТЬ

Оформлення прикладів-ілюстрацій

Кожна ілюстрація, наведена в курсовій роботі, як уже зазначалося, повинна точно паспортизуватися. Якщо ілюстративний матеріал добирається з одного джерела (художній твір, лексикографічне видання тощо), то найзручніше його оформляти в такий спосіб: при першому наведенні прикладу для аналізу в круглих дужках зазначити сторінку й подати виноску, ***наприклад***:

> *І **сонцеокий** день крізь дим далечини блакитним леготом і пестить, і голубить* (с. 61)[1].

Можна оформляти ілюстративний матеріал і в інший спосіб: як тільки починають аналізувати те чи те мовне явище, при першому наведенні прикладу заносять до списку використаних джерел те джерело, з якого добирався фактичний матеріал, і біля прикладів у квадратних дужках зазначають порядковий номер джерела відповідно до його позиції в списку, а через кому – сторінку, звідки взято приклад, наприклад: [12, с. 235].

Приклади-ілюстрації досліджуваного явища набирають іншим шрифтом (курсивом), тлумачення значень слів, словосполучень, речень беруть ТІЛЬКИ в одинарні круглі лапки ‘ ’. Обов'язковим є покликання на джерело тлумачення.

Увесь ілюстративний матеріал не може бути використаний при аналізі, щоб уникнути перевантаження ним описової частини, слід подавати не ***більше п'яти найбільш виразних і яскравих прикладів***, а загальну кількість позначати цифрою або винести в додатки.

---

[1] Тут і далі покликаємося на видання: Маланюк Є. Земна мадонна. Пряшів, 1991, 470 с., зазначаючи в дужках сторінки.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ

Система та критерії оцінювання курсової роботи повинні відповідати силабусу курсової роботи (див. розділ 5 форми цього документу https://www.znu.edu.ua/ukr/university/pidrozdily/12767/12792). На поточний контроль відводиться 60 балів, а на підсумковий – 40.

Оцінювання курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою. Рейтингова оцінка з курсової роботи містить два складники. Перший характеризує якість виконаної роботи (50 – 80 балів), другий – якість захисту (0 – 20 балів). Захист курсової роботи проводить комісія у складі трьох викладачів кафедри, серед яких і керівник роботи. Захист публічний, на ньому можуть бути присутні (за бажанням) викладачі й студенти.

Відповідно до п.3.16 Положення про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті, «підсумкова оцінка за виконання курсового проєкту (роботи) <…> заноситься викладачем до відповідної відомості АСУ «МКР».» [Положення про організацію дистанц… 2025, с. 10]. До умов карантину додаємо воєнний стан в Україні.

Рейтингова система оцінювання курсових робіт

Кількість балів	Етапи оцінювання курсових робіт
50 – 80 балів	**Оцінка наукового керівника** Під час оцінювання курсової роботи враховуються: 1. Ступінь самостійності, оригінальності дослідження. 2. Повнота розкриття теми і коректність обрання методів. 3. Обсяг використання в роботі теоретичних висновків з теми, що містяться в працях українських і зарубіжних учених, якість опрацьованих джерел. 4. Якість підготовки основних складників дослідження: - у вступі обґрунтована актуальність теми, сформулюваний об’єкт, предмет, мета і завдання, проведений аналіз ступеня дослідження проблеми, визначена наукова новизна, практичне значення роботи; - основна частина роботи ґрунтується на змісті поставлених завдань. При оцінюванні першого розділу акцентується увага на його головному призначенні: визначенні методологічних і науково-теоретичних основ розкриття проблеми. У другому (третьому) розділі міститься практична розробка проблеми запропонованим студентом способом. Висновки оцінюються за здатністю відображати результати дослідження, відповідністю меті й завданням.

	Список літератури з-поміж використаних джерел містить і видання, надруковані за останні 5-10 років. Наукова література, використана студентом, відображає сучасний рівень вирішення тієї проблеми, яка була окреслена у вступі. 5. Оволодіння студентом основними компетентностями, зокрема, такими, як: - уміння доцільно поєднувати методи дослідження для аналізу того чи того аспекту; - уміння самостійно встановлювати і формулювати проблеми в дослідженні певних аспектів чи у використанні певних методологій; - уміння встановлювати нові зв'язки між відомими явищами, знаходити нове вирішення описаних наукових проблем; - уміння визначати перспективні напрямки дослідження конкретної теми; - уміння застосовувати засвоєні знання при виконанні дослідницьких завдань; - уміння самостійно створювати системи доказових аргументів; - уміння співвідносити результати власного пошуку з наявними результатами в обраному дослідницькому полі; - оволодіння прийомами та навичками самостійної дослідницької роботи; - формулювання в результаті дослідження самостійних висновків; - висунення рекомендацій щодо використання запропонованих результатів і висновків у науці та практиці. 6. Грамотність, стиль і відповідність оформлення встановленим вимогам. 7. Дотримання студентом графіка виконання етапів наукової роботи.
0 – 20 балів	**Оцінка <u>захисту</u> курсової роботи** враховує вільне орієнтування в матеріалах роботи і науковому дискурсі, що стосується теми дослідження, знання питань теми, самостійність і вільне володіння термінологією дослідження, розуміння природи й сутності досліджуваного предмета, уміння застосовувати теоретичні положення для виконання практичних завдань, уміння відстоювати свої погляди під час захисту, уміння в короткій доповіді розкрити основні положення й результати дослідження, повнота відповідей на поставлені питання комісії; рівень володіння сучасною українською літературною мовою, розвиток усного мовлення, дотримання наукового стилю.

Переведення загальних рейтингових оцінок в оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS здійснюється відповідно до таблиці:

<table>
<tr><td rowspan="2">За шкалою
ECTS</td><td rowspan="2">За шкалою
університету</td><td colspan="2">За національною шкалою</td></tr>
<tr><td>Екзамен</td><td>Залік</td></tr>
<tr><td>A</td><td>90 – 100
(відмінно)</td><td>5 (відмінно)</td><td rowspan="5">Зараховано</td></tr>
<tr><td>B</td><td>85 – 89
(дуже добре)</td><td rowspan="2">4 (добре)</td></tr>
<tr><td>C</td><td>75 – 84
(добре)</td></tr>
<tr><td>D</td><td>70 – 74
(задовільно)</td><td rowspan="2">3 (задовільно)</td></tr>
<tr><td>E</td><td>60 – 69
(достатньо)</td></tr>
<tr><td>FX</td><td>35 – 59
(незадовільно – з можливістю повторного складання)</td><td rowspan="2">2 (незадовільно)</td><td rowspan="2">Незараховано</td></tr>
<tr><td>F</td><td>1 – 34
(незадовільно – з обов’язковим повторним курсом)</td></tr>
</table>

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Береговенко Л. М. Формування деривaційної системи прикметників української мови (якісні прикметники) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1994. 25 с.
2. Білоусенко П. І. Мовознавчі студії в школі. Запоріжжя : Хортиця, 2000. 40 с.
3. Гнатенко Л. А. Староукраїнський правопис останньої чверті XVI – першої чверті XVII ст. у зв'язку х проблемою другого південнослов'янського графіко-орфографічного впливу (Букви на позначення голосних звуків) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 28 с.
4. Дейна Л. В. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 21 с.
5. Коржик Л. І. Структурно-семантична типологія відприклметникових словотвірних ланцюжків у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 1999. 23 с.
6. Ліщук Т. В. Вербалізація концепту «зовнішність людини» в художньому мовленні XX – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Черкаси, 2017. 20 с.
7. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнослобожанських говірок : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2000. 20 с.
8. Матіїв М. Д. Гідронімія басейну Стрию : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 1999. 16 с.
9. Положення про організацію освітнього процесу у Запорізькому національному університеті. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 37 с.
10. Положення про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 13 с.
11. "Середня освіта (Українська мова і література)": освітньо-професійна програма / укл. Христіанінова Р. О., Слижук О. А., Бакаленко І.М. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 15 с.
12. Титикало В. М. Функціонально-семантичні особливості ключових слів художнього тексту (на матеріалі романів О. Гончара "Тронка", "Собор", "Твоя зоря") : автореф. дис. … канд. філол. наук.; Дніпропетровськ, 1993. 12 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П. І. Мовознавчі студії в школі. Запоріжжя : Хортиця, 2000. 40 с.
2. Білоусенко П. І., Бойко Л. П., Меркулова О. В. Курсова та кваліфікаційна робота: методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра освітньо-професійних програм “Середня освіта (Українська мова і література)”, “Українська мова та література”. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 109 с.
3. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. [На заміну ДСТУ 3008–95; чинний від 2017–07–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с. (Інформація та документація).
4. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016–07–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. (Інформація та документація).
5. Колоїз Ж., Остроушко О. Студентська наукова робота з української мови : навч. посібник для студентів факультету української філології. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 162 с.
6. Оголевець А. В. Методика підготовки наукового дослідження з української мови. Полтава : ПДПУ, 2001. 44 с.
7. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови [текст] Навчальний посібник з алґоритмічними приписами. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 426с.
8. Освітньо-професійна програма «Філологія (Українська мова та література)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / укл.: Горбач Н. В., Ніколаєнко В.М., Бойко Л.П. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 15 с. URL: https://www.znu.edu.ua/ukr/pk/4362/bakalavr/12327 (дата звернення: 20.10.2025).
9. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад’юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
10. Різун В. В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 273 с.
11. Сабадош І. В. Кваліфікаційна робота з українського мовознавства : методичні рекомендації для студентів українського відділу філологічного факультету університету. Ужгород, 2003. 80 с.
12. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій. Київ : Академвидав, 2004. 207 с.
13. Штонь О. П., Буда В. А. Курсова робота з української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 64 с.

Довідкові лінгвістичні видання

1. Бабій І. О., Голянич М. І., Стефурак Р. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. 2-ге вид, виправ. і доповнен. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 336 с.

2. Ганич Д . І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
3. Загнітко А.. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. У 3-х т. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
5. Словник української мови : в 11-и томах. Київ : Наук. думка, 1970-1980.
6. Словник української мови : у 20-и томах. Київ : УМІФ ; Наук. думка, 2010- … (видання продовжується).
7. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. Русанівський, О. Тараненко (співголови), М. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. Бажана, 2004. 824 с.
8. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

ДОДАТОК А

Зразок курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Філологічний факультет
Кафедра української мови

КУРСОВА РОБОТА
з сучасної української мови

ПРИСЛІВНИКИ В РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТРОНКА»: ГРУПИ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ ТА СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ

Студентки 2 курсу, групи 6.0351-у
спеціальності 035 “Філологія”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”
освітньої програми “Українська мова та література”
Тараненко Вікторії Миколаївни
Керівник: д. філол. н., професор
Христіанінова Раїса Олександрівна

Національна шкала _____
Кількість балів: ___ Оцінка: ECTS ___

Члени комісії:

_____
(підпис) (ім’я, прізвище)

_____
(підпис) (ім’я, прізвище)

_____
(підпис) (ім’я, прізвище)

ЗАПОРІЖЖЯ
2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....

РОЗДІЛ 1. ТРАДИЦІЙНЕ І НОВІТНЄ РОЗУМІННЯ ПРИСЛІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....

1.1. Походження прислівників в сучасній українській мові.....

1.2. Синтаксичні функції прислівників в сучасній українській літературній мові .....

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЮВАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ В РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТРОНКА».....

2.1. Групи прислівників за походження в романі О. Гончара «Тронка».....

2.2. Синтаксичні функції прислівників у канві роману «Тронка» О. Гончара .....

ВИСНОВКИ .....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кінець ХХ століття ознаменувався новою спробою вивчення морфології української мови. І. Вихованець пропонує новий функційно-категорійний підхід, який відрізняється від інших морфологічних студій функційною морфолого-синтаксичною концепцією і послідовним її застосуванням у вирізненні і аналізі частиномовних одиниць, слів-морфем, слів-речень і морфологічних категорій усіх виділених відповідно до морфолого-синтаксичної концепції частин мови [7].

За новим підходом виділено 5 частини мови: іменник, дієслово, прикметник, числівник та прислівник. Прислівник як самостійна частина мови відрізняється від інших тим, що є повністю вторинною, тобто походить від інших чотирьох частин мови, та є найперифірійнішою. До прислівника також віднесено і дієприслівники, які традиційно вважали формою дієслова. Переосмислення прислівника як частини мови, зміни в його складі роблять тему нашого дослідження актуальною. Матеріалом дослідження ми обрали твір О. Гончара «Тронка», функціювання прислівників у якому ще не було предметом окремого вивчення.

Мета дослідження – встановити різницю між традиційним і новітнім розумінням прислівника, зокрема розкрити нові погляди на його походження та синтаксичні функції; охарактеризувати особливості функціювання прислівників у романі О. Гончара «Тронка».

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

– з’ясувати різницю у традиційному і новітньому поглядах щодо походження прислівників;

– схарактеризувати типові і нетипові синтаксичні функції прислівників;

– проаналізувати частотність використання різних за походженням прислівників у романі О. Гончара «Тронка» ;

– з’ясувати частотність вживання прислівників у різних синтаксичних функціях.

Об’єктом дослідження є прислівники в сучасній українській літературній мові.

Предмет дослідження – особливості функціювання прислівників в романі О. Гончара «Тронка».

Для досягнення мети і розв’язання поставлених завдань використано такі **методи**: описовий, метод спостереження, метод карткування матеріалу, порівняння.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено аналіз функціювання прислівників на основі функційно-категорійного підходу в романі О. Гончара «Тронка».

Практичне значення роботи. Основні матеріали та результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсу «Актуальні проблеми граматики української мови», у школах із поглибленим вивченням української мови та літератури на уроках морфології, синтаксису та під час вивчення індивідуального стилю О. Гончара.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновку і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ТРАДИЦІЙНЕ І НОВІТНЄ РОЗУМІННЯ ПРИСЛІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Традиційно в граматиці української мови прислівником називали повнозначну незмінювану частину мови, яка об'єднує в своєму складі клас слів із загальним категорійним значенням непроцесуальної ознаки дії або стану, іншої непроцесуальної ознаки або предмета [13, с. 446].

За новітнім поглядом І. Вихованця, прислівником названо самостійну, але абсолютно периферійну частину мови, що ґрунтується на чотирьох повнозначних частинах мови – прикметникові, дієслові, числівникові та іменникові, яка виражає ознаку іншої ознаки [7, с. 299].

Склад прислівника як частини мови розширено за рахунок дієприслівників, які у функційно-категорійній граматиці виведено за межі дієслова.

1.1. Походження прислівників в сучасній українській мові

Прислівники в сучасній українській літературній мові сформувалися і формуються на основі інших частин мови. У сучасній українській граматиці проблемним є питання щодо поділу прислівників на первинні і вторинні. Зокрема І. Ющук, розглядаючи походження прислівників, виокремлює: 1) первинні (він їх ще називає займенниковими), до яких зараховано: *де, куди, тут, там* тощо; 2) похідні (утворені від первинних): *деінде, подекуди*; 3) відіменникові: *згори, завчасу*; 4) відприкметникові: *тихо, далеко*; 4) відчислівникові: *вперше, вчетверо*; 5) від займенникові: *нізащо, потім*; 6)віддієслівні: *навстоячки, навприсядки*; 6)складні (утворені складанням кількох основ): *праворуч, обіруч*; 7) складені (у вигляді словосполучень): *плече в плече, день у день*.[25, с. 408]. Такий поділ видається нам не зовсім коректним, оскільки відіменникові, відприкметникові, відчислівникові, відзайменникові та віддієслівні прислівники

також є похідними, бо утворені від відповідних частин мови. Крім того, виокремлення складних і складених прислівників ґрунтується на інших принципах. Це характеристика прислівників за морфологічною будовою.

А. Грищенко, розглядаючи словотвір прислівників, розрізняє первинні та вторинні(похідні прислівники). До первинних він зараховує найдавніші утворення займенникового походження, які вже втратили свою співвідносність із займенниками і в сучасній українській літературній мові не підлягають ні морфемному, ні словотвірному аналізу, а до вторинних – слова, що співвідносяться з іменниками, прикметниками, числівниками, займенниками і дієсловами[13, с. 301].

Б. Кулик вважає, що всі прислівники є вторинними: «Кількість прислівників увесь час зростала і зростає внаслідок появи нових утворень від іменників, прикметників, числівників, займенників, прислівників (в меншій мірі – від дієслів)» [15, с. 329].

Наприкінці 80-х рр. XX ст. цей традиційний погляд зазнав корекції, «суть якої полягає у віднесенні його [*прислівника*] до найперифернішого класу слів у чотирикомпонентному наборі повнозначних (кардинальних) частин мови – щодо іменника й дієслова як центру частин мови та прикметника як їхньої периферії» [7, с. 298]. Згідно з таким потрактуванням, усі прислівники розглядано як вторинні (похідні), утворені від інших частин мови.

Перехід інших частин мови в прислівник називають адвербіалізацією. Відповідно в сучасній граматиці виокремлюють прислівники, утворені від іменників, від прикметників,від числівників, від дієслів.

Відіменникові прислівники зазвичай утворювані від відмінкових та прийменниково-відмінкових форм іменників. І. Білодід розрізняє співвідносність з живими формами іменника і з утраченими [3, с. 448]. «Найбільш частотні відмінкові форми (знахідний і орудний відмінки) мають і найбільшу кількість співвідносних прислівників. Рідше зустрічаються прислівники, співвідносні з формами родового, давального і місцевого відмінків

іменника. Безприйменникові відмінкові форми адвербіалізувалися значно рідше, ніж прийменникові» [3, с. 449].

А. Грищенко підтримує думку попереднього вченого, додаючи, що значна частина прислівників, лексично і граматично співвідносних з іменниками, успадкована з давньоруської мови і поповнилася новими утвореннями в українській мові [13, с. 302].

М. Плющ розглядає основні типи творення прислівників від іменників : а) від орудного відмінка однини: *бігом, гуртом*; б) від орудного відмінка множини: *годинами, днями*; в) від родового відмінка однини з прийменником, часткою: *згори, знизу*; г) від знахідного відмінка однини з прийменником: *угору, вниз*; д) від місцевого відмінка однини і множини з прийменником: *вночі, угорі* [21, с. 187].

І. Вихованець поглиблює вчення про перехід інших частин мови у прислівники. Він підкреслює, що у прислівник переходять іменники, прикметники, числівники та дієслова. Він виокремлює чотири види адвербіалізації : відіменникову, відприкметникову, відчислівникову та віддієслівну. У межах кожного виду адвербіалізації розрізняє три ступені: синтаксичний, морфологічний і семантичний [7, с. 313].

Іменникові властива, за І. Вихованцем, синтаксична і морфологічна адвербіалізація. Синтаксичний ступінь відіменникової адвербіалізації реалізують синтетичний і аналітичний способи. Найактивніше синтетичним способом зазнає орудний відмінок, що вживається з темпоральним значенням (*зимою, весною*) та у функції способу дії в широкому розумінні, що конкретизується як сукупність, порівняння-уподібнення тощо (*граю, зозулею*) [7, с. 313]. Значно частіше відіменникова синтаксична адвербіалізація відбувається аналітичним способом, тобто за допомогою прийменників як аналітичних синтаксичних морфем, які переводять іменникове слово в прислівникову позицію [7, с. 314].

Відіменниковий тип адвербіалізації має свою специфіку. Вона виявляється в тому, що прийменниково-відмінкові форми іменників, потрапивши в позицію

прислівника, не відриваються відразу від своєї відмінкової парадигми. Втрата зв'язку між адвербіалізованими прийменниково-відмінковими формами та їхніми парадигмами – це складний і тривалий процес, унаслідок якого досягається повна граматична ізоляція форм і перетворення їх на морфологічно незмінне прислівникове слово, тобто морфологічне завершення аналітичної синтаксичної адвербіалізації іменників [7, с.314].

Морфологічний ступінь адвербіалізації охоплює прийменниково-відмінкові форми, у яких повністю нейтралізовані всі морфологічні показники іменника – форми роду, числа та відмінка – й відбулося зрощення прийменника з іменниковою основою. Прийменниково-відмінкова форма стала морфологічним прислівником [7, с. 315].

Відприкметникові прислівники являють собою безприйменникові утворення, що поділяються на низку структурних типів. Розглядані прислівники походять здебільшого від якісних прикметників та творяться за допомогою суфіксів **-о**, **-е**. М. Плющ підкреслює: «Прислівники прикметникового походження утворилися на основі форм називного відмінка нечленних прикметників. Їх суфікси **-о**, **-е** історично є флексіями називного відмінка однини якісних прикметників середнього роду нечленної форми. За зразком цього словотвірного типу в сучасній українській мові творяться суфіксальним способом якісно-означальні прислівники на **-о,-е** [21, с. 187].

Крім названого типу вчені виділяють ще такі типи прислівників: а) від родового відмінка давнього нечленного прикметника з прийменником: *звисока, зблизька*; б) від знахідного відмінка нечленного прикметника з прийменником: *востаннє, вручну*; в) від місцевого (давального) відмінка відносних та якісних прикметників з прийменником **по**: *по-міському, по-розумному* [21, с. 187; 3, с. 445; 15, с. 329; 13, с. 302].

За новим поглядом відприкметниковий тип адвербіалізації ґрунтується на здатності прикметника переміститися з позиції присубстантивного залежного другорядного члена в позицію означального прислівника – придієслівного

некерованого другорядного члена, не змінюючи свого лексичного значення (**щира** людина – людина **щиро** розповідає). [7, с. 317].

І. Вихованець звертає увагу на те, що прикметникам властива найбільша лексико-семантична співвіднесеність із похідними від них прислівниками, тобто лексичне значення будь-якого якісного прикметника може виражати означальний прислівник.

Відчислівникових прислівників у сучасній українській мові небагато. І. Білодід зазначає, що їх коло переважно обмежене похідними утвореннями від числівників першого десятка. Зазвичай це застиглі, відірвані від парадигми відмінювання відмінкові форми числівників у поєднанні з прийменниками (*вперше, натроє*) [3, с. 454].

Учені виділяють групи відчислівникових прислівників, утворені від: а) форми збірних числівників знахідного відмінка однини з прийменниками в, на: *вдвоє, надвоє;* б) форми знахідного відмінка порядкових числівників з прийменником в: *вперше, вдруге* [21, с. 187; 3; 7].

І. Білодід, крім названих, виділяє ще й такі, що утворені за допомогою спеціального словотворчого форманта – суфікса **–чі** *(двічі)* [3, с. 454] .

Погляди на *віддієслівну адвербіалізацію* різняться. Наприклад, М. Плющ до прислівників дієслівного походження зараховує слова з суфіксами ***-ки*** *(мовчки),* ***-ма, -ома*** *(ридма, жартома)* та деякі дієприслівникового походження *(жартуючи)* [21, с. 187-188].

І. Білодід вважає, що співвідносність прислівників з дієслівними основами виникає як результат адвербіалізації дієприслівникових і дієприкметникових форм. Адвербіалізуючись, дієприслівники втрачають видові і часові ознаки, а дієприкметники – видові, часові, родові, числові і відмінкові [3, с. 459]. Прислівники, співвідносні з дієприслівниковими утвореннями, І. Білодід поділяє на дві групи. До першої науковець зараховує прислівники, омонімічні з дієприслівниками, властивими граматичній системі сучасної української мови *(сидячи, стоячи)*. До другої групи належать ті, які не відповідають структурно

дієприслівникам, до їх складу входить дієслівний корінь і суфікс колишніх нечленних дієприкметників теперішнього часу *(загодя, нехотя)* [3, с. 460].

Співвідносними з дієслівними основами І. Білодід називає також прислівники на **-ки**, що містять у своєму складі дієслівний корінь, суфікс дієслівної основи і дієприкметниково-дієприслівний суфікс теперішнього часу **-ч-**: *навстоячки, навсидячки* [3, с. 460].

За І. Вихованцем, адвербіалізація дієслів і утворення віддієслівних прислівників (дієприслівників) відбувається морфологічним способом – за допомогою відповідних словотворчих суфіксів, які, подібно до суфіксів власне-прислівників, роблять із багатоформних дієслів одноформні, невідмінювані й майже морфологічно безкатегорійні віддієслівні прислівники [7, с. 319]. Учений, крім того, повністю зараховує до прислівника дієприслівники, що в традиційній граматиці були розглядані як форми дієслова [7, с. 320].

Отже, за походженням традиційно виокремлювали такі групи прислівників: займенникові, іменникові, прикметникові, числівникові, дієслівні, і розподіляли їх на класи залежно від способу утворення, звертаючи увагу лише на структурний бік. У сучасному мовознавстві переглянуто обсяг прислівника (до прислівників зараз належать і дієприслівники) та звернуто увагу не тільки на структуру похідних слів, але й на їхню лексичну вмотивованість.

1.2. Синтаксичні функції прислівників у сучасній українській літературній мові.

У сучасній українській літературній мові прислівник може виконувати різні синтаксичні ролі. І. Вихованець зазначає, що похідний характер прислівника зумовив особливості його синтаксичного функціювання, що виявляються у відмінних від інших частин мови синтаксичних функціях і синтаксичних позиціях [7, с. 299].

У традиційних граматиках виокремлюють другорядні члени речення: додаток, обставина, означення. Учені акцентують увагу, що прислівник зазвичай

спеціалізований на вираженні обставинних значень, зокрема С. Бевзенко називає з-поміж них: 1) обставини способу дії, що означає якість дії чи вияву ознаки: *Чіпка йде збоку отари,* ***похнюпивши голову*** (Панас Мирний); 2) обставини ступеня, міри, що характеризує дію, стан чи ознаку за ступенем або мірою їх вияву: *Батько був* ***дуже*** *добрий* (Марко Вовчок); 3) обставини місця, що означь місце дії чи стану, напрям руху: *Зорі тихо треммтять* ***угорі*** (М. Коцюбинський); 4) обставини часу, що вказує на час дії, стану: *Бачив я його* ***восени*** (А. Тесленко); 5) обставини мети, що вказує на мету дії: *Усі вулиці Вербівки ніби* ***навмисне*** *обсаджені вербами* (І. Нечуй-Левицький); 6) обставини причини, що позначає причину дії чи виникнення стану: ***Захопившись переслідуванням****, вони і не помітили, як далеко заглибились в ці нетрі* (І. Ле); 7) обставини умови, що вказує на умови, за яких можлива чи неможлива дія: *Вони рушили* ***безперешкодно*** *всі гуртом із здобиччю до корабля* (М. Лукаш); 8) обставини допустовості, що виражає умову, всупереч якій відбувається дія: *Було,* ***незважаючи на травень****, душно, як улітку* (М. Коцюбинський) [1, с. 72]. Такі самі групи виокремлено і в інших підручниках[21, с. 325-326; 25, с. 519-523].

І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська уточнюють, що не всі відтінки обставинних значень прислівники передають однаково повно. Наприклад, з просторового значення прислівники виражають власне місце, загальний напрямок руху, вихідний пункт руху: *І треммтить* ***вдалині*** *й потопа виднокруг* (П. Тичина). Добре виражають прислівники значення якісної оцінки, способу дії, порівняння і міри: *Не дивися так* ***привітно, яблуневоцвітно*** (П. Тичина). Для вираження причинового і цільового значень прислівники використовуються рідко. Значення умови й допусту прислівники взагалі не виражають. З цією метою використовуються прийменникові звороти [23, с. 140].

Учені відзначають, що зрідка прислівником може бути виражене й *неузгоджене означення: Позавчора спала була мені фантазія накинути на себе халат, постукати в двері* ***навпроти*** *і сказати…* (І. Валько) [1, с. 68; 24, с. 98].

За субстантивації прислівника можливі функції додатка і підмета: *А молоді про* ***«завтра»*** *сперечатись, боротись за* ***«сьогодні»*** *узялись* (М. Рильський); *Твоє*

*«**завтра**» мені вже надокучило.* І. Вихованець зауважує, що використання прислівника в не типових для нього синтаксичних позиціях засвідчує його синтаксичний перехід в інші частини мови [7, с. 299], зокрема у цьому випадку, субстантивацію.

У функційно-категорійній граматиці І. Вихованець переглянув вчення про другорядні члени речення. Він пропонує виокремлювати прислівні (валентно зумовлені і валентно не зумовлені) члени речення та детермінанти. Щодо прислівників він зазначає, що типовою для них є позиція детермінанта, яка вирізняється своєю автономністю і незалежністю від валентної рамки дієслова. Її заповнюють обставинні прислівники, що становлять ядро прислівника як частини мови. Вони підпорядковуються підметово-присудковій основі двоскладного речення або граматичному центру односкладного речення, поєднуючись із ними приреченнєвим приляганням. Це найперифері́йніша позиція в структурі речення[7, с. 299].

Крім другорядних, прислівником може бути виражений *головний член безособового речення*. С. Бевзенко підкреслює, що в такій ролі вживані предикативні прислівники на *-о,-е*, які поєднуються з допоміжними дієсловами *бути, стати, робитися*: ***Тяжко, важко*** *сиротині, а ніхто не бачить* (Т. Шевченко); або предикативні прислівники, співвідносні з іменниками *жаль, шкода, гріх, сором* тощо, які часто виступають у поєднанні з інфінітивом чи допоміжними дієсловами: *Та **жаль** маленьких діток стало* (Т. Шевченко) [1, с. 98]. Про це йдеться й у працях інших учених [21, с. 331; 25, с. 507; 23, с. 200-202; 24, с. 124-125].

Прислівники можуть набувати синтаксичної функції *частини складеного присудка*, наприклад: *А Любка вже **замужем була*** (І. Нечуй-Левицький). Традиційно такі присудки зараховують до складених іменних [24, с. 80; 1, с. 58; 4, с. 161], проте у найновіших наукових розвідках виокремлено складений прислівниковий присудок.

Отже, типова синтаксична функцією для прислівника – детермінантна. Окрім цього, він може бути головним членом безособового речення, основною

частиною складеного прислівникового присудка, зрідка неузгодженим означенням. А в разі субстантивації – підметом чи додатком.

РОЗДІЛ 2
ФУНКЦІЮВАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ В РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТРОНКА»

2.1. Групи прислівників за походженням в романі О. Гончара «Тронка»

О. Гончар – один із найталановитіших письменників України. Його мова відзначається різнобарв'ям та є цікавою для дослідження функціювання різних частин мови, зокрема прислівників. У першій частині ми з'ясували, що прислівники є вторинними і утворилися від чотирьох частин мови, а саме – іменників, прикметників, числівників та дієслів. Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що в романі О. Гончара «Тронка» вживані усі названі типи прислівників за походженням, однак із різною частотою. Найчастіше письменник використовує відприкметникові прислівники.

Відприкметникові прислівники уживані О. Гончаром можна поділити за способом творення на кілька груп. Серед них найбільшу групу становлять прислівники, що утворилися від якісних прикметників за допомогою суфіксів **-о,-е**: *Чабан Горпищенко собою незавидний, але в степу він якось* ***далеко*** *видний* [11, с. 13]; *Уже їм* ***тісно*** *на землі, до інших планет пориваються, в ореолі хочуть свою землю побачити* [11, с. 59]; *...зараз сидять у клубі сержанти з досить-таки кислими мінами, бо те місце, де мусила б сидіти між ними Тоня,* ***безнадійно*** *гуляє* [11, с. 49]; *...і мати, погамувавши кипіння своєї радості,* ***терпляче*** *жде, поки син здоровкається з чабанами та чабанками* [11, с. 17]; *Літаки володіють піднебессям, а* ***низько*** *над радгоспними землями білокрила армія чайок наступає на кузьку* [11, с. 31]; *Колесо* ***приємно*** *пахне гарячою гумою та пилом тих невідомих доріг, по яких воно прокотилось* [11, с. 36]; *А межівникові їхньому й краю нема, кудись він побіг аж за виднокрай, і тільки колосся хилиться звідти і звідси, та польова вика синіє, березка плутається під ногами, та* ***червоно***, ***росяно*** *палає горошок* [11, с. 37]; *П'ючи, Тоня аж залилася,*

аж за груди потекло, і вона, втративши свою ту сторожкість, ***щиро, дзвінко*** *засміялась від холодного водяного лоскоту* [11, с. 38]; *Стоять, а біля них збилася жаркою купою отара, збилася* ***густо*** *в щільник* [11, с. 14]. Крім звичайної форми, у творі подеколи трапляються також такі самі прислівники у формі компаратива: *І ти, стара, гордилася б* ***краще*** *сином, подумай: щодня в небі!* [11, с. 21]; *–А тим, – тамує посмішку син, – що літатимем ще* ***швидше*** [11, с. 21], а також прислівники, утворені від складних прикметників: *Не боячись ні апаратури, ні людини, ластівки так і змигують* ***білогрудо*** *через вікно* [11, с. 43]. Всі прислівники, які утворилися таким способом вказують на якість ознаки чи дії, відповідають на питання *як?*.

Зрідка подибуємо прислівники, утворені від родового відмінка давнього нечленного прикметника з прийменником: *…чабан* ***здавна*** *чулий до неї, до цієї одвічної краси степу* [11, с. 59]; *Брат засміявся,* ***злегка*** *штовхнув її в плече* [11, с. 29]; та прислівники, утворені від знахідного відмінка нечленного прикметника з прийменником: *А ґедзь той був тут,* ***поблизу*** [11, с. 47]; ***Здалеку*** *червоніє на ньому цебро дивної конічної форми* [11, с. 54].

Поодинокими також є випадки творення прислівників від місцевого (давального) відмінка відносних та якісних прикметників з прийменником **по**: *І грона груденят крізь листя виноградне так уже* ***по-дівочому*** *пругко до нього випинаються* [11, с. 52]; *Вітерець дмухнув, і забриніли стебельця сіна, забриніла тирса тонко; навіть скошена, навіть ставши вже сіном сухим, вона продовжує співати* ***по-степовому*** [11, с. 27].

Віддієслівні прислівники в романі «Тронка» зазвичай репрезентовані формами, які ми зазвичай називаємо дієприслівниками. Зафіксовано такі лексеми, які традиційно співвідносили як із доконаним, так і недоконаним видом: *І,* ***передаючи*** *йому бідон, ненароком чи навмисне торкнулась рукою його руки* [11, с. 39]; *З суворою гідністю і навіть настороженістю жде він, поки син,* ***вставши*** *з газика, підійде до нього* [11, с. 13]; ***П'ючи****, Тоня аж залилася, аж за груди потекло, і вона,* ***втративши*** *свою ту сторожкість, щиро, дзвінко*

засміялась від холодного водяного лоскоту [11, с. 38]; *Син усміхається,* ***розглядаючи*** *батькові обладунки* [11, с. 14].

Спорадично О. Гончар використовує прислівники дієслівного походження, утворені суфіксом ***-ки***: *Після вчорашнього вони ніби сердились одне на одного і працювали* ***мовчки****…*[11, с. 52]; *…і вони* ***мовчки****, невміло-щасливо взялися знов працювати…*[11, с. 53]; *Це той степ… що видніє на обрії, здається зовсім близько, хоч до нього* ***пішки*** *два дні ходьби…*[11, с. 32]. Трапився у фактичному матеріалі віддієслівний прислівник, спосіб творення якого є непродуктивним: ***Неквапом*** *рушають вони до своєї чабанської оселі…*[11, с. 16]. Щодо способу творення цього прислівників у науковій літературі якихось пояснень ми не знайшли. Можна припустити, що прислівник *неквапом* утворений від дієслова *квапитися* префіксально-суфіксальним способом за допомогою префікса *не-* та суфікса *-ом*.

Відіменникові прислівники зазвичай утворені від відмінкових та прийменниково-відмінкових форм іменників. У романі О. Гончара «Тронка» вживаними є ті й ті.

Найширше представлені прислівники, що утворені від місцевого відмінка однини й множини з прийменниками: *Сидимо отак* ***увечері****, слухаємо радіо, аж раптом звідти, з приймача, голос хлоп'ячий…*[11, с. 24]; *Не в хаті стелить синові мати постелю, стелить йому там, де він любить:* ***надворі****, на сухому духмяному сіні…*[11, с. 26]; *Він і сам тепер* ***нарівні*** *з іншими їсть із тарілочки, що йому, ніби для жарту, підставила Тоня* [11, с. 18]; *Як він любить цей зоряний степ* ***уночі!*** [11, с. 27]; ***Навесні****, коли зовсім прикрутило, приїздить порадник з області: камкою годуйте!* [11, с. 15]. Загалом ці прислівники вказують на місце і час виконання дії.

Знаходимо в романі прислівники, що утворилися від безприйменникового орудного відмінка однини: *Стояли всі* ***гуртиком****, до різі в очах, вглядалися в те морське дивовисько…*[11, с. 41]; *Сидить, мовчки дивиться крізь тополі на чабанські гирлиги, що, мов алебарди, висять* ***рядком*** *під хатою…*[11, с. 22]; *Я*

ось на що вже, а й то ***часом*** *душа тенькне: хоч би раз!* [11, с. 21]. Прислівники цієї групи вказують на спосіб виконання дії, або, рідше, на час.

Подекуди трапляються прислівники, утворені від родового відмінка однини з прийменником: *І вона бачила, яку радість цими словами принесла йому, як він ожив, посвітлішав* ***одразу*** [11, с. 52]; *…і аж* ***удосвіта****… повернеться кашкет знову до хати…*[11, с. 20]; ***Вдома*** *Віталика ніхто не зустрів* [11, с. 48]; *…і тільки опинившись* ***внизу****, враз загомоніли…*[11, с. 41]. Такі прислівники зафіксовані зі значенням часу й місця.

Найменше знаходимо прислівників, утворених від знахідного відміна однини з прийменником: *…досі, як подивитися* ***вдень****, можна помітити рубчик у баби на губі* [11, с. 50]; *І* ***враз*** *дівчина усміхнулась йому якось особливо, незвичайно* [11, с. 52].

Інколи автор використовує прислівники місця, утворені від іменників *коло, круг*: *А посеред степів стояв палац білоколонний,* ***навколо*** *парк, а в парку – басейн для панського купання* [11, с. 50]; *Океан місячної ночі розмивається* ***навкруги*** [11, с. 27]. Трапився також прислівник способу дії *навиворіт,* утворений за допомогою префікса *не-* від віддієслівного іменника *виворіт*: *– А опинишся там – все обернеться* ***навиворіт***[11, с. 59].

У фактичному матеріалі трапляються випадки використання відіменникових прислівників, утворених з використанням нетипового префікса *що-*, такі прислівники утворені префіксально-суфіксальним способом: *І якось так випадає* ***щоразу****, що батька застає він не в хаті і не в кошарі, а в степу* [11, с. 13]. В одному з прикладів письменник уживає прислівника *упівголоса*, що утворений непродуктивним способом – поєднанням префікса *у-*, префіксоїда *пів-* та суфікса *-а*: *І, помовчавши, ніби вагаючись, чи розповідати Тоні, чи ні, брат став* ***упівголоса*** *радувати якогось льотчика, певне близького йому…* [11, с. 28]

Відчислівникові прислівники О. Гончар використовує дуже рідко. Вони трапляються поодиноко. Зокрема серед них знаходимо прислівники, утворені від форми знахідного відмінка порядкових числівників з прийменником *в*: *А як підуть мої літа? – думає Тоня,* ***вперше*** *в житті сповнена такого дивного*

душевного сум'яття… [11, с. 50]; а також прислівники, утворені від форми родового відмінка числівника з прийменником*: З самого рання трудяться вони* ***удвох*** *з Корнієм, замінюють трос…* [11, с. 54]; *Стоять вони* ***удвох*** *коло отари в степу – один той, що все життя пішки ходить по землі, другий, що півжиття проводить у небі* [11, с. 14]. Інші випадки виявлені не були. Це можна пояснити тим, що цей тип адвербіалізації не є продуктивним, а також сама семантика числівника передбачає точну вказівку на число, що не завжди є актуальним.

У творі О. Гончара «Тронка» вживані прислівники, утворені внаслідок злиття словосполучення: *Тривожна засторога вчителя* ***мимоволі*** *торкнулася душі кожного…*[11, с. 41]; ***Власноручно*** *варити кашу вожак чабанський береться лише в особливих випадках…*[11, с. 60]; *Вони поспішали, випили* ***нашвидкуруч*** *по склянці молока, сказали – на снідання будуть* [11, с. 62]; *Після цього Сашко одразу ж кидається* ***стрімголов*** *у свою стихію* [11, с. 45].

Іноді письменник вдається до творення індивідуально-авторських прислівників: *Котрому з них вона* ***злодійкувато-щасливо*** *тискатиме руку в темряві кінозалу?* [11, с. 48]; *Глянеш збоку, йому ніби аж розвага скакати на отих милицях, так* ***звично-розгонисто*** *кидає він себе вперед, метляючи своїм буйним чубом* [11, с. 47]; *– Так треба, мамо, – сказав син, не відриваючись від кулеші, а старий Горпищенко глипнув на дружину* ***суворо-заспокійливо****: не лізь, мовляв, не в своє* [11, с. 65]; *Млостиво,* ***гаряче-духмяно*** *дихає тамариск, туя дурманить своїм запахом, аж голова чуманіє* [11, с. 48]. Такі прислівники прикрашають текст твору, ширше і образніше пояснюють дію. За розрядом вони всі є означальними та утворені поєднанням двох прислівників, які в свою чергу походять від прикметників.

Отже, у романі О. Гончара «Тронка» трапляються прислівники, які походять від іменників, прикметників, числівників і дієслів, а також двох прислівників. Найбільш поширеними з них є відприкметникові прислівники, трохи рідше вживані віддієслівні та відіменникові прислівники. Найменше використовує О. Гончар відчислівникові прислівники. Іноді письменник вдається до творення індивідуально-авторських прислівників.

2.2. Синтаксичні функції прислівників у канві роману «Тронка» О.Гончара

У новій функційно-категорійній граматиці І. Вихованця зазначено, що типовою для прислівників є позиція детермінанта, яка вирізняється своєю автономністю і незалежністю від валентної рамки дієслова. Ця позиція є найпериферійнішою в структурі речення [7]. Прислівники саме в такій позиції ми зустрічаємо найчастіше в романі О. Гончара «Тронка».

Широко представлені у творі детермінанти із значенням часу: ***Навесні,*** *коли зовсім прикрутило, приїздить порадник з області: камкою годуйте!* [11, с. 15]; *Як він любить цей зоряний степ* ***уночі!*** [11, с. 27]; ***Вдень*** *і* ***вночі*** [11, с. 20]; ***Змалечку*** *я знаю ваш труд* [11, с. 22].

Так само розповсюджені і детермінанти із значенням місця: *Зачувши пісню десь* ***далеко****, брат запитав…* [11, с. 27]; *Океан місячної ночі розливається* ***навкруги*** [11, с. 27]; ***Вдома*** *Віталика ніхто не зустрів* [11, с. 48]; ***Неподалік*** *Горпищенкової кошари стоїть чабанський колодязь* [11, с. 54].

Проте найчастіше вживаними в детермінантній позиції в романі «Тронка» постають прислівники віддієслівного походження (дієприслівники), які частково зберігають предикативність і функціонують як відокремлені члени речення: *Тоня вихоплює в брата з рук його дорожню валізу і мчить з нею вперед, раз у раз* ***озираючись*** *весело на брата* [11, с. 17]; *І,* ***передаючи*** *йому бідон, ненароком чи навмисне торкнулась рукою його руки* [11, с. 39]; *Одна з овець забентежилась, почала мекати в бік кошари, і льотчик,* ***глянувши*** *туди, помітив, як між кущами кураю стрибає щось схоже не зайченя* [11, с. 15]; *З суворою гідністю і навіть настороженістю жде він, поки син,* ***вставши*** *з газика, підійде до нього* [11, с. 13].

У романі О. Гончара «Тронка» нерідко натрапляємо і на прислівники в ролі прислівних поширювачів. Часто вдається письменник до використання якісних прислівників у функції придієслівного означення, яке постає як валентно не зумовлене: *І обоє* ***тихо*** *залишають його віч-на-віч зі степом, із зоряним небом*

[11, с. 26]; *Вітерець дмухнув, і забриніли стебельця сіна, забриніла тирса* ***тонко*** [11, с. 27]; *І він одразу* ***щасливо*** *ніяковіє* [11, с. 63]; *І все ж в душі він* ***глибоко*** *пишається своїми предками, мужніми людьми* [11, с. 56]; а також прислівниками міри і ступеню: *За здоров'я вона його* ***найбільше*** *непокоїться* [11, с. 62]; *Брат засміявся,* ***злегка*** *штовхнув її в плече* [11, с. 29]. Такого типу прислівних поширювачів найбільше, це зумовлено тим, що якісні прислівники є найбільшою групою у цій частині мови. Інколи прислівник виконує роль означення до прикметника: *Холодок, затінок, і я там після роботи сиджу, п'ю свою* ***чесно*** *зароблену чарку* [11, с. 59]; *Десь вона з того* ***неймовірно*** *далекого для Тоні світу, де степи були ще всуціль дикими і чабани жили в землянках…* [11, с. 50].

Валентно зумовленими прислівними поширювачами постають прислівники із значенням місця, уживані біля дієслів місцезнаходження та руху: *Були вони вже біля клубу, коли Віталик враз, на подив хлопців, круто змінив курс, рвонув* ***убік*** [11, с. 47], проте таких випадків знаходимо небагато.

Окрім другорядних, прислівником може бути виражений головний член безособового речення. Такі випадки в аналізованому романі траплялися доволі часто: *Стало* ***темно*** *в літаку, тільки спалахи блискавок, що крешуть ось-ось біля тебе, всі прилади відмовили, вихід один – катапультуватись* [11, с. 28]; ***Тихо***, ***місячно****, ніч саме для польотів* [11, с. 28]; ***Жарко***, ***паморочливо*** *йому стало* [11, с. 52]; *В парку* ***безлюдно****, весь парк ще нагрітий після спеко витого дня* [11, с. 48]; *Зате я прийде отара, то й не впізнають вівці свого водопою: де вчора місили багно, сьогодні стало* ***сухо*** *та* ***чепурно****…* [11, с. 60]. Розглядані прислівники становлять окрему групу, яку називають предикативні прислівники.

Зрідка траплялися випадки вживання прислівника у функції складеного прислівникового присудка простого двоскладного речення: *Це* ***було*** *просто* ***сенсаційно****, що військове судно таких розмірів зайшло в тихі неглибокі води їхньої затоки і кинуло якір на видноті в усього степу* [11, с. 40]. Знайдено і один випадок функціювання прислівника у ролі присудка у складному реченні за взаємозалежними частинами: *А* ***найгірше****, що руку пошкодило* [11, с. 29].

Випадків субстантивації прислівника і виконання ним функції додатка чи підмета у романі О. Гончара «Тронка» не знайдено. Це можна пояснити тим, що й у мовленні такі випадки є поодинокими.

Отже, типовими синтаксичними функціями прислівників у романі «Тронка» О. Гончара є синтаксична функція детермінанта, прислівного валентно не зумовленого поширювача. Рідше письменник використовує прислівники в ролі головного члена безособового речення або складеного прислівникового присудка в простому двоскладному реченні.

ВИСНОВКИ

Наприкінці XX століття український мовознавець І. Вихованець запропонував новий підхід до вивчення морфології української мови, який має назву функційно-категорійний. Цей підхід відрізняється від інших морфологічних студій функційною морфолого-синтаксичною концепцією у вирізненні частиномовних одиниць, слів морфем, слів речень.

І. Вихованець виокремлює п’ять частин мови: іменник, дієслово, прикметник, числівник та прислівник. Прислівник за походженням є повністю вторинним, а також найперифері́йнішим класом слів у чотирикомпонентному наборі повнозначних частин мови. На противагу іменникові, дієслову та прикметникові прислівник не має свого специфічного лексичного значення, а вживається для вираження ознаки іншої ознаки. Склад прислівника розширено за рахунок дієприслівників, які у функційно-категорійній граматиці виведено за межі дієслова.

Процес переходу інших частин мови у прислівник називають адвербіалізацією. Відповідно в сучасній граматиці виокремлюють чотири види адвербіалізації : відіменникову, відприкметникову, відчислівникову та віддієслівну. У межах кожного виду адвербіалізації І. Вихованець розрізняє три ступені: синтаксичний, морфологічний і семантичний.

Іменникові властива синтаксична і морфологічна адвербіалізація. Синтаксичний ступінь відіменникової адвербіалізації реалізують синтетичний і аналітичний способи. Відприкметниковий тип адвербіалізації ґрунтується на здатності прикметника перемістити́тися з позиції присубстантивного залежного другорядного члена в позицію означального прислівника – придієслівного некерованого другорядного члена, не змінюючи свого лексичного значення. адвербіалізація дієслів і утворення віддієслівних прислівників (дієприслівників) відбувається морфологічним способом – за допомогою відповідних словотворчих суфіксів, які, подібно до суфіксів власне-прислівників, роблять із багатоформних дієслів одноформні, невідмінювані й майже морфологічно

безкатегорійні віддієслівні прислівники. Відчислівниковий тип адвербіалізації є непродуктивним і об'єднує невелику групу прислівників.

В романі О. Гончара «Тронка» вживані усі типи прислівників за походженням, однак із різною частотою. Найбільш поширеними є відприкметникові прислівники, а саме такі, що утворилися від якісних прикметників за допомогою суфіксів -о, -е. Віддієслівні прислівники, які становлять другу за обсягом групу, в романі «Тронка» зазвичай репрезентовані формами, які ми зазвичай називаємо дієприслівниками. Відіменникові прислівники зазвичай утворені від відмінкових та прийменниково-відмінкових форм іменників. У романі О. Гончара «Тронка» вживаними є ті й ті. Відчислівникові прислівники О. Гончар використовує дуже рідко. Вони трапляються поодиноко. Іноді письменник вдається до творення індивідуально-авторських прислівників. Такі прислівники прикрашають текст твору, ширше і образніше пояснюють дію. За розрядом вони всі є означальними та утворені поєднанням двох прислівників, які в свою чергу походять від прикметників.

У сучасній українській літературній мові прислівник може виконувати різні синтаксичні ролі. І. Вихованець зазначає, що похідний характер прислівника зумовив особливості його синтаксичного функціювання, що виявляються у відмінних від інших частин мови синтаксичних функціях і синтаксичних позиціях. У функційно-категорійній граматиці І. Вихованець переглянув вчення про другорядні члени речення. Він пропонує виокремлювати прислівні (валентно зумовлені і валентно не зумовлені) члени речення та детермінанти. Щодо прислівників він зазначає, що типовою для них є позиція детермінанта, яка вирізняється своєю автономністю і незалежністю від валентної рамки дієслова. Це найпериферійніша позиція в структурі речення. Окрім цього, прислівник може бути головним членом безособового речення, основною частиною складеного прислівникового присудка, зрідка неузгодженим означенням. А в разі субстантивації – підметом чи додатком.

Найчастіше в романі О. Гончара «Тронка» функціонують прислівники віддієслівного походження (дієприслівники) в позиції детермінанта, які частково

зберігають предикативність і функціонують як відокремлені члени речення. Широко представлені детермінанти зі значенням часу та місця дії. Широко представлені прислівники в ролі прислівних поширювачів. Письменник вдається до використання якісних прислівників у функції придієслівного означення, яке постає як валентно не зумовлене. Часто в романі «Тронка» трапляються випадки вираження прислівником головного члена безособового речення. Поодинокими є випадки вживання прислівника у функції складеного прислівникового присудка простого двоскладного речення. Випадки субстантивації прислівника і виконання ним функції додатка чи підмета у романі О. Гончара «Тронка» відсутні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. Київ : Вища школа, 2005. 270 с.

2. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. Київ : Либідь, 1993. 336 с.

3. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / І. І. Ковалик, І. Г. Матвіяс, В. М. Русанівський та ін.; за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. 584 с.

4. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, П. С. Дудик та ін.; за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.

5. Висоцький А. В. Історія дослідження прислівника як самостійної частини мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство).* 2009. С. 185–192.

6. Висоцький А. Зони функціювання компаративних та суперлативних прислівників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1035 (дата звернення: 03.04.2022).

7. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

8. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

9. Вінтонів М. О. До питання про керування як тип підрядного прислівного синтаксичного зв’язку. *Вісник Донецького інституту соціальної освіти. Серія філологія. Журналістика.* 2006. Вип. 1. Т. 1. С. 23–29.

10. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. Київ : Вища школа, 1989. 334 с.

11. Гончар О. Тронка: роман ; передмова Д. Павличко. Київ : Молодь, 1976. 295 с.

12. Горпинич В. О. Морфологія української мови Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 336 с.

13. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища школа, 1997. – 493 с.

14. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.

15. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Частина І. Київ : Радянська школа, 1965. 424 с.

16. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

17. Загнітко А. П. Український синтаксис: навчально-практичний комплекс: [у 2 ч.] / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, Л. В. Сегін. Донецьк-Слов'янськ: ДонНУ, 2011. 652 с.

18. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ ; за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера, 2011. 560 с.

19. Німчук В. В. Історія української мови. Морфологія / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко та ін.; за ред. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1978. 539 с.

20. Новак М. Категорія буття як концептуальна основа класу прислівників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/884 (дата звернення: 03.04.2022).

21. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : gідручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. ; за ред. М. Я. Плющ. Київ : Вища школа, 1994. 414 с.

22. Пономарів О. Д. Сучасна українська літературна мова. Підручник / В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко ; за ред. О. Д. Пономаріва. Київ : Либідь, 2005. 448 с.

23. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянськак М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання : навч. посібник. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.

24. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

25. Ющук І. П. Українська мова. Київ : Либідь, 2004. 640 с.

ДОДАТОК Б

Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел до курсової роботи

Джерела, включені до списку, необхідно подавати згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.

ДУЖЕ УВАЖНО ДИВІТЬСЯ НА ВЗІРЦІ!
ЗВЕРТАЙТЕ УВАГУ НА НАКРЕСЛЕННЯ (КУРСИВ) ТА ПРОБІЛИ!

Подаємо **ОСНОВНІ ЗРАЗКИ** оформлення списку використаних джерел.

Рубрикація видів покликань у нашому посібнику застосована для зручності пошуку інформації щодо оформлення того чи того видання.
Список літератури до курсової роботи ви маєте укладати у вигляді **суцільного нумерованого списку за алфавітом**.

СХЕМИ РОЗТАШУВАННЯ ТА СПОСОБУ ЗАПИСУВАННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

Автор — Назва книги

Петренко П.В. Граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Київ : Наукова думка, 2021. 992 с.

Місто видання — Назва видавництва — Рік видання — Кількість сторінок

Автор — Назва статті або розділу книги — *Книга/журнал, де надрукована стаття або розділ*

Коваль В.І. Про соціолінгвістику. *Мовознавчі студії.* 2023. №2. С. 120–135.

Рік видання — Номер — Сторінки, де надрукована стаття або розділ книги

Підручники, навчальні посібники, монографії, художні твори, лексикографічні праці (один автор)

1. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ “ВКФ “БАО””, 2011. 992 с.

2. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ “Академія”, 1010. 408 с.

3. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посібник. 2-ге вид. стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

4. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки : монографія. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 2000. 350 с.

5. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії : монографія. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.

6. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія. Київ – Полтава : АСМІ, 2005. 356 с.

7. Коць Т. А. Українське слово в пресі кінця XIX – початку XXI ст.: динаміка літературної норми. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 428 с.

8. Гуменюк Н. Квіти на снігу : роман. Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2018. 208 с.

9. Селігей П. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с.

10. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 201 с.

Підручники, навчальні посібники, монографії, лексикографічні праці (два або три автори)

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ : Знання, 2007. 494 с.

2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академ. грам. укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 400 с.

3. Клименко Н. В., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

4. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство : підр. для студ. гуманітарних спец. вищих навч. закладів. Львів : Світ, 1994. 241 с.

5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ “Академія”, 2010. 384 с.

6. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник / за ред. В. М. Русанівського. Київ : Наук. думка, 1986. 312 с.

7. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

8. Бибик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови / за ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 431 с.

9. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів : Апріорі, 2016. 640 с.

10. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / за ред. В. О. Винника. Київ : Радянська шк., 1988. 200 с.

Підручники, навчальні посібники, монографії, лексикографічні праці (чотири і більше авторів, редактори, упорядники)

1. Білоусенко П. І., Іншакова І. О., Качайло К. А., Меркулова О. В., Стовбур Л. М. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) : монографія. Запоріжжя – Кривий Ріг : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2010. 480 с.

2. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осипова Т. Ф., Саліонович Л. М., Халіман О. В. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колект. монографія / за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.

3. Художній текст – слово – образ : монографія / М. І. Голянич та ін. ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 408 с.

4. Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.

5. Літературна норма і мовна практика : монографія / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Т. А. Коць та ін. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво "Аспект-Поліграф"», 2013. 320 с.

6. Словник античної міфології / уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів ; відп. ред. А. О. Білецький. 2-ге вид. Київ : Наук. думка, 1989. 240 с.

Без автора

1. Мовна політика та мовна ситуація в Україні : аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дільґер. 2-ге вид. Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. 363 с.

2. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. Олексій Тихий ; післяслово О. Зінкевича. Київ : Смолоскип, 2007. 416 с.

3. Історія української мови : хрестоматія / упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко ; автор передмови С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 1996. 228 с.

4. Незгасимий СЛОВОСВІТ : зб. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калачника / уклад. М. Філон, Т. Ларіна. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 696 с.

Багатотомні видання

1. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. 1. 324 с. ; Т.2. 372 с. ; Т. 3. 304 с. ; Т. 4. 364 с.

2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1982-2012. Т. 3. 1989. 553 с. ; Т. 5. 2006. 705 с. ; Т. 6. 2012. 645 с.

3. Павличко Д. Твори : у 3 т. Київ : Дніпро, 1989. Т. 2 : Поезії. 542 с.

4. Куліш П. О. Твори : у 2 т. / вступ. ст., упоряд. і прим. Є. К. Рахліна. 2-ге вид. Київ : Наук. думка, 1998. Т.1 : Прозові твори. 749 с. ; Т. 2 : Поеми. Драматичні твори. 764 с.

5. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 22 : Повісті та оповідання (1904 – 1913) / редактор тому Н. Є. Крутикова ; упор. та комент. О. В. Мишанича. Київ : Наук. думка, 1970. 519 с.

Автореферати дисертацій

1. Шелудько В. Л. Мовна особистість сучасного українського державного службовця у професійному дискурсі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.02. Київ, 2018. 21 с.

2. Козіна Ю. В. Історія категорії істот / неістот в українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2012. 21 с.

3. Гриценко С. П. Динаміка лексикону української мови XVI–XVII ст. : автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 33 с.

4. Кушлик О. П. Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові : автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 40 с.

Дисертації

1. Климович С. М. Структурно-семантичні типи аброутворень в українській мові : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Херсон, 2008. 224 с.

2. Кабиш М. Ю. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 267 с.

3. Прокопенко Н. М. Експресивно-оцінна семантика мовних одиниць в українському гумористичному дискурсі ХХ – поч. ХХІ ст. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Суми, 2017. 229 с.

Бібліографічні покажчики

1. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Грамота, 2007. 368 с.

2. Професор Анатолій Михайлович Поповський : бібліографія (до 75-річчя з дня народження). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 88 с.

Частина видання (книги)

1. Козленко І. В. Парадигматичний аспект морфемології / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко *Сучасна українська мова: морфологія* : підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. С. 53–67.

2. Осипова Т. Ф. Гендерно марковані комунікативні стратегії й тактики у вербальній і невербальній комунікації / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко,

Т. Ф. Осипова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман . *Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика* : колект. монографія / наук. ред. Т. А. Космеда. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. С.174–226.

3. Наконечний М. Ф. Орфоепічні норми та їх значення. *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика* / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. С. 370–402.

Частина видання матеріалів конференції (тези, доповіді)

1. Дружинець М. Л., Гречуха Г. В. "Репресовані" лексеми словника А. Кримського: фонетична та морфемна ідентичність. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14–15 червня 2019 р. Київ, 2019. С. 10–14.

2. Щербак Г. В. Особливості функціонування Інтернет-дискурсу в сучасному мовному просторі. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 24–25 серпня 2018 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 68–73.

3. Глуховцева І. Я. Паремії у фольклорній спадщині Б. Грінченка. *Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея* : матеріали всеукр. наук. конф. до 145-ої річниці з дня народження Бориса Грінченка, м. Луганськ, 20-21 червня 2008 р. Луганськ : СПД Рєзников В. С., 2008. С. 42–47.

4. Дзюбишина-Мельник Н. Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства* : матеріали наук. конф., м. Київ, 28–29 травня 2001 р. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет, 2002. С. 94–99.

5. Білоусенко П. І. Назви спадків із суфіксом **-ина** та **-щина** в історії української мови. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Кривий Ріг, 5-6 листопада 2009 р. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 288–294.

Частина довідкового видання

1. Єрмоленко С. Я. Книжна лексика. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., зі змін. і доп. Київ : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2007. С. 266.

2. Чабаненко В. А. Кримський А. Ю. *Українське козацтво* : *мала енциклопедія*. Київ : Ґенеза ; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С. 275.

Частина продовжуваного видання

1. Семеренко Г. В. Засоби вираження здрібнілості й пестливості в давньоруській мові. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. збірник. Київ : Наук. думка, 1982. Вип. 10. С. 99–106.

2. Ставицька Л. Образ України в поезії Євгена Маланюка. *Культура слова*. Київ : Наук. думка, 1997. Вип. 50. С. 22–26.

3. Бойко Н. Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. збірник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009. Вип. 39. С. 26–34.

4. Томиліна Г. Я., Полєжаєва Н. А. Застарілі назви одягу у творах української літератури першої половини XIX століття (лексико-історичний коментар). *Вісник Запорізького національного університету*. *Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 2. С. 320–326.

5. Мороз О. А. Когнітивна синекдоха через призму художнього тексту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць / відп. ред. М. Я. Плющ. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 406–411.

6. Корнійко І. В. Форми звертання як засіб управління комунікативним процесом. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки.* Кіровоград, 2000. Вип. 22. Ч. І. С. 291–299.

Стаття в періодичному виданні (журналі, газеті)

1. Давиденко І. Концепт “дух” як репрезентант внутрішнього світу людини. *Українська мова*. 2012. № 4. С. 100–108.

2. Погрібний А. Стратегія націєвбивства – проти української держави і кожного з нас. *Урок української*. 2006. № 1–2. С. 5–8.

3. Карпенко Ю. О. Динаміка прикметникового словотвору. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 105–111.

4. Дзиря Я. Т. Шевченко і погодінська “теорія” про запустіння Подніпров’я. *Літературна Україна*. 1991. 14 березня. С.4.

Електронні ресурси

1. Людднова А. А. Фоностилістичні особливості Стусового вірша (за збіркою “Палімпсести”). *Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 48. С. 68–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2017_1%282%29_10 (дата звернення 26.07.2023).

2. Козленко І. Систематизація базових термінів сучасної морфології. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. зб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009. Вип. 39. С. 40–52. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Um/2009_39.pdf (дата звернення 14.05.2023).

Видання іноземною мовою

1. Balij M. Substantywizacja sufiksalna przymiotnikow w języku ukraińskim. *Sławia orientalis*. 1977. № 1. С. 8–120.

2. Bartmiński J. Jazykovoj obraz mira : očerki po etnolingvistike. Moskva, 2005. 527 s.

ДОДАТОК В

Сполучення клавіш (“гарячі клавіші”) для полегшення роботи у MS Word

Відкриття меню **Шрифт** для зміни форматування символів	**Ctrl+D**
Зміна регістру букв (з малих на великі та навпаки)	**Shift+F3**
Виділення всього документа	**Ctrl+A**
Підкреслення тексту	**Ctrl+U**
Підкреслення слів, за винятком пробілів	**Ctrl+Shift+W**
Подвійне підкреслення тексту	**Ctrl+Shift+D**
Виділення жирним шрифтом	**Ctrl+B**
Виділення курсивом	**Ctrl+I**
Форматування тексту зменшеними великими буквами	**Ctrl+Shift+K**
Збільшення розміру шрифту	**Ctrl + Shift+ >**
Зменшення розміру шрифту	**Ctrl + Shift + <**
Збільшення розміру шрифту на 1 пункт	**Ctrl +]**
Зменшення розміру шрифту на 1 пункт	**Ctrl + [**
Копіювання тексту	**Ctrl+Shift+C**
Вставлення скопійованого	**Ctrl+Shift+V**
Літера **ґ** та **Ґ**	**AltGr** (праворуч від клавіші пробілу) + **г** **AltGr** (праворуч від клавіші пробілу) **Shift** + **Г**

Навчально-методичне видання

(українською мовою)

Бойко Лариса Петрівна

Меркулова Оксана Володимирівна

Христіанінова Раїса Олександрівна

Методичні рекомендації
до написання курсової роботи мовознавчого профілю
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 035 “Філологія”
освітньо-професійної програми “ Філологія (Українська мова та література)”

Рецензент *І. Л. Мацегора*

Відповідальний за випуск *Н. О. Зубець*

Оригінал-макет і коректура – *О. В. Меркулова*